

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НЕСТОР НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК: 342.95 (477)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА
ДІЯЛЬНІСТЮ СУДІВ (СУДДІВ) В УКРАЇНІ**

Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Суми – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Відкритому міжнародному університеті розвитку людини «Україна».

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
МУЗИЧУК Олександр Миколайович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, декан факультету № 1.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України
ТЕРЕМЕЦЬКИЙ Владислав Іванович,
Тернопільський національний
економічний університет,
професор кафедри цивільного права і процесу;

доктор юридичних наук, доцент
КОРОПАТНИК Ігор Михайлович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
начальник кафедри правового забезпечення
Військового інституту

доктор юридичних наук, доцент
РЄЗНИК Олег Миколайович,
Сумський державний університет,
заступник директора з наукової роботи
Навчально-наукового інституту права

Захист відбудеться 30 жовтня 2019 р. о 9 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.051.07 Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.

Автореферат розісланий 27 вересня 2019 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

М. І. Логвиненко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Незалежний, справедливий суд у сучасних умовах стає гарантом законності та правопорядку в соціумі, забезпечення прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, безпосередньо сприяє становленню правової держави та побудові громадянського суспільства.

Звичайно, правова система кожної держави є унікальною, відображає місцеву специфіку державного устрою, розподілу державної влади, взаємовідносин між громадянами, владою, іншими учасниками суспільних відносин. За таких умов правове регулювання багатьох «чутливих» питань, зокрема незалежності судової влади, юридичного механізму контролю за судами та суддями в країні, повинно здійснюватися з урахуванням національно-суспільної складової питання, присутнього рівня розвитку правової культури, традицій державного розвитку, взаємозв'язків та взаємовпливу різних гілок влади в Україні.

Через різні соціокультурні, громадсько-політичні причини судова сфера взагалі та юридичний механізм контролю за суддями зокрема викликають чи не найбільше нарікань у суспільстві, відповідно вони є об'єктами постійних реформ, змін, інституційних перетворень. Практично кожна політична сила, що отримує доступ до влади, пропонує власний підхід до переформатування судової системи, підстав набуття та припинення правового статусу судді, притягнення їх до різних видів юридичної відповідальності, при цьому активно критикуючи попередню владу та її законодавчі новації.

З огляду на те, що після судової реформи 2016 року знову виявилася низка системних недоліків та проблем юридичного механізму контролю за суддями, можна стверджувати, що реформування цієї сфери буде мати перманентний характер. При цьому питання не стільки в слабкості юридичної техніки нормативних приписів, скільки у вітчизняних реаліях правозастосування, яке часто розходиться із законодавчо визначеними механізмами та процедурами.

Очевидно, що за таких умов зростає значущість фахових наукових досліджень, які можуть об'єктивно, комплексно оцінити структуру правовідносин контрольно-наглядової діяльності, досягнення та недоліки поточної системи заходів контролю та нагляду за судами та суддями в Україні, причини, умови виникнення негативних явищ та способи їх подолання, запобігання виникнення у майбутньому, в тому числі шляхом напрацювання універсального механізму поєднання принципу незалежності суду з відповідальністю та якістю, неупередженістю правосуддя.

Дослідження питання адміністративно-правових засад здійснення контролю за діяльністю судів (суддів) в Україні здійснювалося вченими, як правило, в розрізі загального механізму адміністративного контролю та управлінської компетенції владних суб'єктів або в площині судоустрою та правосуддя, загальної характеристики судової влади. Важливу роль у даній сфері відіграють праці таких науковців, як В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, Р. М. Аюпова, В. М. Бевзенко, О. І. Безпалова, Ю. П. Битяк, С. О. Бондар, А. Л. Борко,

В. В. Волік, В. В. Галуцько, В. М. Гаращук, Ю. В. Гаруст, В. А. Гомада, М. К. Гримич, Б. В. Дерев'яно, І. К. Залюбовська, О. І. Кисельова, Т. А. Кобзева, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, І. М. Коропатнік, Т. М. Кравцова, А. М. Куліш, В. І. Курило, А. М. Макаровець, Д. В. Мандичев, Т. О. Мацелик, Р. С. Мельник, О. М. Музичук, Г. Я. Наконечна, В. В. Пахомов, О. М. Рєзнік, В. В. Рунова, В. Л. Синчук, М. В. Старинський, С. Г. Стеценко, В. В. Сухонос, В. І. Теремецький, М. І. Шатерніков, В. С. Шестак, Д. Ю. Шпенюв, Х. П. Ярмачі. Також В. С. Бігун, О. В. Білова, М. Й. Вільгушинський, Л. В. Вінокурова, В. О. Гринюк, П. І. Каблук, О. А. Калашник, О. М. Коротун, О. В. Кошова, В. М. Кравчук, Л. Р. Лєськів, М. І. Логвиненко, І. Є. Марочкін, А. В. Молдован, В. В. Молдован, Л. М. Москвич, І. В. Назаров, Я. М. Падох, С. В. Подкопаєв, С. В. Прилуцький, Н. В. Сібільова, Д. П. Фіолєвський предметно вивчали проблеми судоустрою та правосуддя. Варто також відзначити дослідження представників громадського суспільства (К. Т. Бутко, Р. О. Куйбіда, Р. М. Маселко, М. Л. Серєда, Р. М. Смалюк тощо). При цьому спостерігається диференціація наукових розробок: вчені розглядають загальні теоретичні питання контрольно-наглядової діяльності або сфери правосуддя залежно від галузі дослідження. Низка питань щодо змісту та особливостей контролю за діяльністю судів (суддів) в Україні висвітлена фрагментарно й потребує подальшого дослідження. Відповідно адміністративно-правові засади контролю за діяльністю судів (суддів) в Україні є суспільно важливою, актуальною науковою проблемою, що потребує системного аналізу та вирішення.

Таким чином, необхідність забезпечення законності діяльності судів (суддів), недостатність наукових розробок із цієї проблематики, недосконалість правового регулювання в зазначеній сфері обумовлюють актуальність комплексного дослідження адміністративно-правового забезпечення контролю за діяльністю судів (суддів) в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до основних положень Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., у межах плану науково-дослідної роботи Інституту права та суспільних відносин Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» за темою «Адміністративно-правове регулювання суспільних відносин» (номер державної реєстрації 0107U008696).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на підставі узагальнення наукових праць учених, аналізу законодавства України, міжнародного законодавства та практики їх реалізації, аналізу проектів нормативно-правових актів визначити сутність та розкрити особливості адміністративно-правового забезпечення контролю за діяльністю судів (суддів) в Україні, а також опрацювати напрямки його вдосконалення.

Для досягнення зазначеної мети в дисертації були поставлені такі основні завдання:

- запропонувати визначення судової влади, її значення в процесі побудови правової держави та громадського суспільства в Україні;
- здійснити історико-правовий аналіз розвитку системи контролю за роботою суддів, виокремити типи контролю за судом, які мали місце на різних етапах розвитку українських земель, та здійснити класифікацію історичних етапів розвитку за критерієм домінування певних типів контролю;
- виокремити та охарактеризувати особливості контролю як способу забезпечення законності в діяльності судових органів;
- встановити та охарактеризувати мету, завдання та принципи контролю за суддями;
- здійснити класифікацію видів контролю за судами, визначити межі такого контролю;
- охарактеризувати суб'єктів контролю за судами (суддями);
- визначити об'єкт та предмет контролю за діяльністю суддів;
- виділити адміністративні форми та процедури контролю в судовій сфері;
- розкрити зміст співвідношення державного контролю та незалежних засад функціонування судової влади;
- окреслити особливості самоврядного контролю за діяльністю суддів, специфіку застосування заходів дисциплінарного примусу щодо суддів (суддів Конституційного Суду);
- надати визначення громадського контролю за судом (суддями) та заходів його здійснення;
- виокремити напрямки участі міжнародних організацій та інших суб'єктів міжнародного права в процесі контролю за діяльністю суддів в Україні;
- узагальнити проблеми юридичного механізму контрольно-наглядової діяльності за судовою владою, запропонувати напрямки їх вирішення;
- здійснити порівняльне дослідження вітчизняного та зарубіжного правового регулювання контролю за діяльністю судів (суддів), виокремити перспективні напрямки імплементації позитивного зарубіжного досвіду;
- окреслити напрямки оптимізації критеріїв оцінювання окремо щодо органів суддівського врядування (як суб'єктів контролю) та суддів, кандидатів на посаду суддів (як об'єктів контролю);
- виділити перспективні напрямки вдосконалення національного адміністративного законодавства, яке регламентує контроль за діяльністю судів (суддів).

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають під час здійснення контролю за діяльністю судів (суддів).

Предметом дослідження є адміністративно-правове забезпечення контролю за діяльністю судів (суддів) в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є сукупність загальнонаукових та спеціальних методів і прийомів наукового пізнання, практичне застосування яких дало змогу отримати науково обґрунтовані висновки. В основі методологічної конструкції дисертаційної

роботи лежить метод системного аналізу, який і визначив стратегію дослідження адміністративно-правових засад здійснення контролю за діяльністю судів (суддів) в Україні в процесі інституційного розвитку та трансформування судової гілки влади. У роботі використано історико-правовий метод, за допомогою якого здійснено історичний огляд становлення та розвитку системи контролю за роботою суддів (підрозділ 1.2), формально-логічний метод, який спрямований на дослідження основних понять у роботі (розділи 1–3), системно-структурний метод, що дозволив здійснити класифікацію видів контролю за діяльністю суддів, суб'єктів, об'єктів контролю, адміністративних форм та процедур його здійснення (розділ 2). Застосування діалектичного, структурно-логічного методу та моделювання дозволило дослідити сучасний стан адміністративно-правового регулювання здійснення контролю за діяльністю судів (суддів) в Україні та виокремити його основні проблеми, окреслити специфіку реалізації заходів державного, самоврядного, громадського контролю (підрозділи 1.1, 1.3, 1.4, 2.1–2.4, 3.1–3.4, 4.1). Порівняльно-правовий метод було використано для окреслення специфіки участі міжнародних організацій та інших суб'єктів міжнародного права в процесі контролю за діяльністю суддів (підрозділи 3.4, 4.2). Метод прогнозування використано під час розроблення та формулювання пропозицій, спрямованих на вдосконалення національного адміністративного законодавства, яке регламентує контроль за діяльністю судів (суддів), напрацювання напрямків оптимізації критеріїв оцінювання під час здійснення такого контролю (підрозділи 4.3, 4.4).

Науково-теоретичне підґрунтя дисертаційного дослідження становлять праці вчених у галузі філософії, соціології, управління, теорії та історії права, адміністративного права та процесу, конституційного права, кримінального права та інших галузевих правових наук.

Нормативно-правовою основою роботи є Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти, ратифіковані у встановленому законом порядку, чинні законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, що закріплюють адміністративно-правові засади контролю за діяльністю судів (суддів) в Україні.

Інформаційну та емпіричну основу дисертації становлять узагальнення практики діяльності судів та їх апаратів, довідкові видання, статистичні матеріали.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що робота є однією з перших спроб комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень науки адміністративного права визначити сутність та розкрити особливості адміністративно-правового забезпечення контролю за діяльністю судів (суддів) в Україні в умовах їх реформування та сформулювати авторське бачення напрямків його вдосконалення. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових концептуальних наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем. Основні з них такі:

уперше:

- встановлено систему адміністративних форм контролю в судовій сфері, охарактеризовано притаманні їм процедури контролю;
- визначено напрямки участі міжнародних організацій та інших суб'єктів міжнародного права в процесі контролю за діяльністю суддів в Україні (політичний, фінансово-економічний, оцінно-суб'єктивний, консультативний);
- виділено перспективні напрямки імплементації у вітчизняне законодавство позитивного зарубіжного досвіду правового регулювання за результатами вивчення нормативної бази низки країн романо-германської та англо-саксонської правових систем;
- систематизовано напрямки оптимізації критеріїв оцінювання контролю за судьями в розрізі оцінювання як роботи органів суддівського врядування, так і безпосередньо суддів чи кандидатів на вакансію судді;
- визначено особливості дисциплінарної відповідальності судді (судді Конституційного Суду) в рамках дисциплінарного провадження, виокремлено заходи дисциплінарно-конституційного та загально-конституційного примусу;
- сформовано перелік обмежень державного впливу (інституційно-кадрові, функціональні, матеріальні, кримінально-процесуальні) на правовідносини у сфері судової влади з метою забезпечення її незалежності;
удосконалено:
- класифікацію суб'єктів контролю за діяльністю суддів, в основу якої покладено такі критерії, як ступінь інтегрованості в систему правосуддя та судового управління; місце контрольних-наглядних повноважень за судом та судьями в адміністративному статусі суб'єкта; безпосередність реалізації управлінських повноважень;
- визначення судової влади, зокрема запропоновано його здійснювати у вузькому та широкому розумінні;
- розкриття особливостей контролю як способу забезпечення законності в діяльності судових органів (обмеженість здійснення, диференціація обсягу управлінських повноважень у різних суб'єктів, обмеження простору здійснення, незастосування характеристики плановості в аспекті конкретного суду чи суддів тощо);
- розуміння диференціації мети та завдань контролю за діяльністю судів (суддів) в Україні;
- узагальнення сутнісної основи поняття системи контролю за діяльністю судів та суддів, що повинна відображати не тільки форми та процедури контролю як структурні зв'язки між суб'єктами та об'єктами нагляду, а й самим фактом свого існування саме в такому форматі підкреслювати самоврядність судової влади та обмеженість можливостей третіх осіб у законний спосіб впливати на її роботу шляхом ініціювання чи безпосереднього здійснення того чи іншого заходу контролю;
- класифікацію об'єктів контролю за судьями (судом), до числа яких віднесено професійного суддю, кандидатів на посади суддів, судову систему (сукупність усіх державних судів України), органи суддівського врядування;
- встановлення особливостей самоврядного контролю за судьями (здійснюється внутрішніми по відношенню до судової системи суб'єктами,

характеризується нижчим та вищим ступенем самоврядності, стосується ключових напрямків заходів контролю тощо);

- визначення громадського контролю за судами (суддями) та перелік суб'єктів його здійснення, зокрема виділено індивідуальні та колективні суб'єкти за критерієм кількісного складу.

дістали подальшого розвитку:

- з'ясування значення судової влади в процесі побудови правової держави та громадського суспільства в Україні;

- визначення меж контролю за судами (суддями), запропоновано виділення предметних та суб'єктних меж контролю;

- встановлення видів контролю за судом, які мали місце на різних етапах розвитку українських земель, критеріїв класифікації історичних періодів розвитку форм контролю;

- розкриття принципів контролю за судами (суддями), зокрема виокремлення в їх межах загальноадміністративних та спеціальногалузевих принципів;

- пошук оптимального варіанту класифікації видів контролю за діяльністю судів, запропоновано здійснювати її за такими критеріями диференціації, як суб'єкт, об'єкт, предмет контролю, час його здійснення, регламент реалізації контрольних дій;

- характеристика проблемних питань юридичного механізму контрольної-наглядової діяльності за судовою владою;

- напрацювання перспективних напрямків удосконалення національного адміністративного законодавства, яке регламентує контроль за діяльністю судів (суддів) в короткостроковій та середньостроковій і довгостроковій перспективі.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані у:

- науково-дослідній сфері – як основа для подальшого вивчення особливостей контролю за діяльністю судів (суддів) в Україні (*акт впровадження Кримінологічної асоціації України від 14.05.2019 р.*);

- правотворчості – під час опрацювання змін і доповнень до нормативно-правових актів, якими врегульовано діяльність судів (суддів) в Україні (*акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права від 15.05.2019 р.*);

- правозастосовній діяльності – з метою підвищення ефективності здійснення контролю за діяльністю судів (суддів) в Україні (*акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в практичну діяльність Апеляційного суду Херсонської області від 16.05.2019 р.*);

- освітньому процесі – під час підготовки підручників, навчальних посібників з дисциплін «Адміністративне право» й «Судові та правоохоронні органи»; вони вже використовуються в ході проведення занять із зазначених дисциплін у Сумському державному університеті та Харківському національному університеті внутрішніх справ. Їх враховано також у навчально-методичних розробках, підготовлених за участю автора (*акти впровадження Сумського державного університету від 17.05.2019 р. та Харківського національного університету внутрішніх справ від 18.05.2019 р.*).

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблеми в цілому, окремих її аспектів, одержані узагальнення і висновки було оприлюднено на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, зокрема: «Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку» (м. Харків, 5–6 серпня 2016 р.); «Чинники розвитку юридичних наук у ХХІ столітті» (м. Дніпро, 4–5 листопада 2016 р.); «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (м. Ужгород, 17–18 лютого 2017 р.); «Сутність та значення впливу законодавства на розвиток суспільних відносин» (м. Одеса, 10–11 березня 2017 р.); «Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Харків, 16–17 червня 2017 р.); «Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, крізь призму правових реформ» (м. Київ, 24 листопада 2017 р.); «Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи» (м. Львів, 14–15 вересня 2018 р.); «Актуальні проблеми законодавства України: пріоритетні напрями його вдосконалення» (м. Одеса, 12–13 жовтня 2018 р.); «Правові механізми забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина, інтересів суспільства та держави» (м. Харків, 14 червня 2019 р.)» «Права людини та проблеми організації і функціонування публічної адміністрації в умовах становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Запоріжжя, 26–27 квітня 2019 р.).

Публікації. Основні результати дослідження викладено в одноосібній монографії, 21-й статті, опублікованій у наукових фахових виданнях України, п'яти статтях, опублікованих у наукових періодичних виданнях інших держав, тезах наукових повідомлень на десяти науково-практичних конференціях та восьми публікаціях, які додатково відображають результати дисертаційного дослідження.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, поділених на підрозділи, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи становить 539 сторінок. Список використаних джерел містить 549 найменування і займає 65 сторінок, додатки розміщено на 13-ти сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується вибір теми дисертації та її актуальність, визначається її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, грантами, окреслюються мета і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, розкриваються наукова новизна та практичне значення отриманих результатів, наводяться дані щодо апробації результатів дослідження та публікацій.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади здійснення контрольно-наглядової діяльності в сфері правосуддя» містить чотири підрозділи.

У **підрозділі 1.1 «Місце та значення судової влади в процесі побудови правової держави та громадянського суспільства в Україні»** окреслюється сучасний стан державного розвитку в контексті поділу гілок державної влади,

делегування судам виключних повноважень здійснення правосуддя. Пропонується визначення судової влади у вузькому та широкому значенні. Ключовими ознаками судової влади є, по-перше, функціональна незалежність, тобто виключне право здійснення правосуддя, вирішення справ на власний розсуд на основі норм закону; по-друге, превалювання самоврядних засад у судовій системі, коли більшість кадрових, дисциплінарних питань вирішують або самі судді, або органи, більшість яких становлять судді; по-третє, довічне призначення на посаду судді, можливість звільнення (припинення) повноважень лише у випадках, прямо передбачених Конституцією України. Зазначені характеристики є справді унікальними в аспекті явища судової влади, дійсно відображають як особливість даної гілки державної влади, так і специфіку судочинства, судоустрою та правового статусу професійного судді.

Виокремлюються основні аспекти сучасного цивілізаційного розвитку, які характеризують значення судової влади в процесі побудови правової держави та громадського суспільства в Україні. При цьому в сучасних українських реаліях багато з характеристик, що відображають згадане значення, все ще перебувають у процесі становлення, формування, розвитку, трансформації в напрямку стандартів, принципів правової держави та громадянського суспільства.

У підрозділі 1.2 *«Історичний розвиток системи контролю та нагляду за роботою суддів»* наголошується, що суспільний, цивілізаційний розвиток завжди супроводжується комунікаціями між індивідами та соціальними групами індивідів, різними формами взаємодії, взаємодопомоги, співробітництва тощо. Невід'ємною складовою таких взаємовідносин є наявність спорів, протиріч, неузгодженостей, конфліктів та непорозумінь. Що в принципі не дивно – відстоювання власної позиції, особистісне сприйняття категорій правди, справедливості, обґрунтованості певного типу поведінки є важливою частиною самої природи людини, сприйняття її психікою об'єктивних та суб'єктивних явищ навколишнього світу. Наявність подібних неузгодженостей та протиріч логічно породжує потребу ефективного механізму їх вирішення, з'ясування істини у спірній ситуації та прийняття справедливого рішення по суті конфлікту. Відповідно зароджується та починає функціонувати правосуддя як інструмент такого механізму вирішення спорів.

За результатами проведеного дослідження історичного розвитку системи контролю та нагляду за роботою суддів визначені типи контролю за судом, які мали місце на різних етапах розвитку українських земель. Також з урахуванням такої класифікації пропонується диференціація історичних періодів розвитку за критеріями домінуючих типів контролю. Запропонована періодизація комплексно, цілісно відображає еволюцію поглядів на державу і право, роль влади, суду, правосуддя в соціумі; зміну сприйняття контролю за судом з механізму отримання вигідного для себе результату до механізму справедливості, забезпечення законності та правопорядку в країні.

У підрозділі 1.3 *«Поняття та особливості контролю як способу забезпечення законності в діяльності судових органів»* доводиться точка зору, згідно з якою принцип законності у функціонуванні держави, її органів,

посадових, службових осіб на практиці забезпечується низкою різноманітних процедур, заходів, алгоритмів взаємодії. Одне з ключових місць серед цих процедур посідають заходи контролю та нагляду як визначення ступеня дотримання законодавчих вимог піднаглядним суб'єктом, оцінки, аналізу, корегування управлінської діяльності останнього.

Ознаками контролю в державному управлінні визначено такі: 1) здійснюється фізичними та юридичними особами, державними органами та громадськими організаціями; 2) є формою впливу на діяльність піднаглядного суб'єкта, процедури якого залежать від правового статусу суб'єкта нагляду; 3) є гарантією дієвості, ефективності державної влади, відповідальності держави перед суспільством за результати своєї діяльності; 4) реалізується в передбачених законодавством формах та процедурах, тобто кожен суб'єкт контролю має нормативно закріпленій обсяг управлінської компетенції, який визначає його можливості впливу на функціонування піднаглядного суб'єкта. Пропонується авторське визначення поняття контрольної-наглядової діяльності у сфері правосуддя, особливостей контролю як способу забезпечення законності в діяльності судових органів.

У підрозділі 1.4 «*Мета (завдання) та принципи контролю за діяльністю судів (суддів)*» обґрунтовується теза, відповідно до якої контрольна-наглядова діяльність, як і будь-який інший управлінський процес, є системним, логічно та нормативно обґрунтованим правовим явищем, який не може реалізовуватися стихійним чи випадковим чином, без конкретизації уявлень про бажаний результат від здійснюваних заходів контролю. Подібна конкретизація здійснюється шляхом закріплення в джерелах права різноманітних завдань, мети процесу управління; які саме питання, проблеми, процедури, юридичні механізми мають бути вирішені (з'ясовані, оцінені, проаналізовані, перевірені) в кінцевому підсумку. Відповідно диференційовано змістове наповнення категорій мети та завдань контролю, окреслено набір визначальних елементів кожного з цих понять.

Розглянуто принципи контролю за діяльністю судів (суддів) як ключові характеристики, організаційно-методичні та юридичні засади, управлінські орієнтири здійснення контрольної-наглядової діяльності в судовій сфері, яким повинна відповідати реалізація будь-якої адміністративно-владної компетенції суб'єкта контролю. Вказано, що поняття, природа, зміст, структура цих принципів включають елементи засад судочинства, організації судової влади, державного контролю у сфері господарської діяльності, скореговані та уточнені в аспекті специфіки форм та процедур правомірного управлінського впливу третіх осіб на їх функціонування. Здійснена класифікація цих принципів на групи загальноадміністративних та спеціальногалузевих.

Розділ 2 «Зміст контролю за діяльністю судів (суддів) та адміністративно-правовий механізм його організації» містить чотири підрозділи.

У підрозділі 2.1 «*Система та межі контролю за діяльністю суддів*» систему контролю за діяльністю судів та суддів визначено як цілісну та взаємопов'язану сукупність різноманітних елементів (суб'єктів, об'єктів, структурних зв'язків), органічне поєднання яких орієнтоване на забезпечення законності, належності,

достатності, повноти, ефективності в роботі судових органів шляхом здійснення контрольних заходів, утвердження самоврядних засад у функціонуванні судової влади, та недопущення втручання третіх осіб у здійснення правосуддя. Доводиться, що оптимальною моделлю структури контролю за діяльністю суддів є набір таких елементів: 1) суб'єкт контролю; 2) об'єкт контролю; 3) зв'язки контролю; 4) межі контролю.

Здійснена класифікація видів контролю за низкою критеріїв поділу (залежно від суб'єкта контролю, належності його до державної влади, самоврядних суддівських інституцій, громадських організацій чи третіх осіб; об'єкта контролю, конкретної сфери функціонування судової влади, вплив на яку буде здійснюватися; предмета контролю, що саме буде перевірятися, оцінюватися, аналізуватися, удосконалюватися; часу здійснення контролю, його зв'язку з реальною чи потенційною проблемою, недоліком у механізмі правосуддя та судової влади; регламенту здійснення контрольних дій (їх здійснення з точки зору обов'язковості за фактом правового статусу певного суб'єкта або необхідності ініціативи третьої сторони)). Оскільки проведене дослідження меж контролю за діяльністю судів, суддів в Україні засвідчило наявність низки їх особливих характеристик, відповідно виділено предметні та суб'єктні межі контролю.

У підрозділі 2.2 *«Поняття та види суб'єктів контролю за діяльністю суддів»* характеризується правова природа та система суб'єктів контролю за діяльністю суду (суддів) в Україні, яка включає в себе органи суддівського врядування та самоврядування, інші фізичні та юридичні особи, які з метою ефективного та незалежного функціонування судової системи реалізують певний набір управлінських повноважень у чітко визначених законом формах, методах та засобах здійснення. Здійснено класифікацію суб'єктів контролю за такими критеріями, як ступінь інтегрованості в систему правосуддя та судового управління; місце контрольно-наглядових повноважень за судом та суддями в адміністративному статусі суб'єкта; безпосередність реалізації управлінських повноважень.

Додатково наголошується, що в певному аспекті запропонована класифікація є умовною, адже можуть бути виділені ще критерії класифікації залежно від предмета (об'єкта) контрольно-наглядової діяльності, їх зв'язку з державою та державним управлінням, способом формування персонального складу тощо. Водночас запропонований поділ у найбільш оптимальній формі характеризує ключові характеристики системи суб'єктів контролю за суддями, в тому числі в частині відмінностей від суб'єктів адміністративного права взагалі чи інших суб'єктів управління, контролю зокрема. В будь-якому випадку, незалежно від диференціації правового статусу, обсягу владних повноважень, вся система суб'єктів контролю становить собою цілісне утворення, ефективно функціонування якого значною мірою і повинно сприяти становленню та утвердженню ефективного та справедливого суду в Україні.

У підрозділі 2.3 *«Об'єкт та предмет контролю за діяльністю суддів»* визначається та характеризується об'єктно-предметна направленість контрольно-наглядової діяльності. Контроль як управлінська діяльність цілком

логічно характеризується визначеною на нормативному рівні скерованістю на певні стани, процеси, явища, осіб, що існують, функціонують у навколишній дійсності. Тобто суб'єкт контролю, реалізуючи свою адміністративно-владну компетенцію, здійснює відповідні функції в наперед відомих напрямках, аспектах, колі осіб впливу. В юриспруденції та інших галузевих науках подібні напрямки впливу традиційно розкриваються через призму понять об'єкта та предмета контролю (управління).

Виокремлюється набір елементів, що відносять до об'єкта або предмета контролю. Результати виділення кола об'єктів контрольно-наглядової діяльності в судовій сфері засвідчили, що ними виступають фізичні особи (професійні судді, кандидати на зайняття посади судді), юридичні особи (Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України) та правове явище (судова система). При цьому кожен із цих об'єктів впливу, як правило, співвідноситься з власним колом суб'єктів впливу, з якими у них присутні взаємні зв'язки, відбувається взаємодія в процесі реалізації адміністративно-владних відносин, спектр, межі реалізації яких визначаються іншим суміжним юридичним поняттям – предметом контролю.

У підрозділі 2.4 «Адміністративні форми та процедури здійснення контролю за діяльністю суддів» доведено, що управлінська компетенція органів суддівського врядування, державних інституцій, громадських організацій, інших суб'єктів реалізується через специфічні форми, процедури її здійснення, сукупність яких і утворює механізм контролю. При цьому якщо форми контролю є узагальненими для більшості суб'єктів, то процедури є деталізуючими правовими явищами, що відображають специфіку структурно-управлінських зв'язків у судовій системі, власну належність до діяльності Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів щодо ключових напрямків контролю як ознаку незалежності судової влади від впливу третіх осіб.

Форми контролю в судовій сфері визначено як зовнішнє вираження процесу реалізації адміністративної компетенції суб'єктами контролю за судом та суддями, яке характеризує межі, обсяг та спрямованість цього процесу в управлінських правовідносинах. Адміністративна процедура контролю за суддями (судом) в Україні визначена як правова модель, процесуальні шляхи здійснення заходів контролю та нагляду в судовій сфері в межах однієї чи декількох форм контрольно-наглядової діяльності. Зазначене тлумачення взято за основу при характеристиці адміністративних процедур, які існують у рамках тієї чи іншої форми контролю. Аналізуються та характеризуються такі форми контролю, як перевірка, оцінювання, корегування персонального складу суддівського корпусу, органів суддівського врядування та суддівського самоврядування, керівництва суду та Державної судової адміністрації України, нормотворчість, експертиза, спостереження (моніторинг, аналіз), адміністративні процедури контролю в рамках кожної з цих форм.

Розділ 3 «Види контролю за функціонуванням судової влади» містить чотири підрозділи.

У підрозділі 3.1 «Співвідношення державного контролю та незалежних засад функціонування судової влади» розкривається проблематика необхідності обов'язкового врахування принципу незалежності суду при виборі форм та методів здійснення державного контролю на судову сферу. Звичайно, незалежні засади функціонування суду є одним із наріжних каменів демократизації громадсько-політичних процесів у соціумі, побудови правової держави. Водночас подібне становище не виключає наявності низки логічно та нормативно обґрунтованих важелів взаємодії, впливу інших державних інститутів на судову систему, правовий статус суддів, у тому числі в ракурсі настання негативних наслідків для судді у разі вчинення останнім протиправного діяння.

Сформована система та системна єдність низки винятків як основи співвідношення державного контролю та незалежних засад функціонування судової влади, низки обмежень державного впливу на правові відносини, які стосуються судів або в яких беруть участь судді. Додатково відзначено, що співвідношення гілок влади в незалежній Україні характеризується як перманентними спробами адміністративних органів пропонувати власне тлумачення принципу незалежності суду, тим самим розширюючи сферу державного контролю, так і зворотними спробами судових інституцій (зокрема через механізм звернення до Конституційного Суду, публічного оприлюднення власного тлумачення норма права Вищою радою правосуддя) запровадити додаткові (розширити існуючі) межі державного контролю. Що, звичайно ж, відіграє негативну роль у формуванні усталених характеристик співвідношення державного контролю та незалежних засад функціонування судової влади.

У підрозділі 3.2 «Самоврядний контроль за діяльністю суддів» розкривається зміст специфіки, особливості виконання контрольних функцій внутрішніми по відношенню до судової влади суб'єктами, зокрема органами суддівського врядування. Досліджується правовий статус, компетенція Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів, дисциплінарне провадження щодо суддів.

Дисциплінарна відповідальність судді (судді Конституційного Суду) визначена як передбачений законом суспільно необхідний захід реагування (міра примусового впливу) на факт дисциплінарного правопорушення особи, що уповноважена здійснювати правосуддя (вирішувати питання конституційної юрисдикції), що застосовується Вищою радою правосуддя, її дисциплінарними палатами (Конституційним Судом України) та полягає в особистісних, матеріальних та організаційних обмеженнях для винної особи. Виокремлені особливості дисциплінарної відповідальності судді (судді Конституційного Суду). В управлінсько-владній компетенції здійснення дисциплінарного провадження Вищою радою правосуддя (щодо суддів) та Конституційним Судом України (щодо суддів цього Суду) виокремлено заходи дисциплінарно-конституційного та загальноконституційного примусу (примітка про «конституційність» підкреслює повне або часткове закріплення цих підстав в Основному Законі).

У підрозділі 3.3 «Громадський контроль за діяльністю суддів» досліджуване явище визначається як система нормативно визначених заходів та процедур, які здійснюються суб'єктами громадянського суспільства по відношенню до суддів, кандидатів на вакансію судді, членів органів суддівського врядування та самоврядування (кандидатів на ці посади), судів як інституційних утворень з метою забезпечення умов добору професійних та добросовісних суддів, ефективного, неупередженого здійснення правосуддя та об'єктивного інформування громадськості про поточний стан справ у судовій сфері. Здійснена класифікація суб'єктів громадського контролю, системи різноманітних заходів громадського впливу на судову сферу в рамках реалізації спостереження (аналізу) як адміністративних форм контролю.

Зазначається, що абсолютна більшість суб'єктів громадського контролю, за винятком Громадської ради добросовісності, не наділена реальними (чи, принаймні, наближеними до таких) важелями впливу на процеси в судовій сфері. Відповідно призначення їх функціонування зводиться, здебільшого, до накопичення, аналітики та поширення суспільно важливої інформації про суд та суддів, створення суспільного резонансу за фактами їх недобросовісності, інших випадків порушення закону чи професійної етики. В такий спосіб формується громадська думка щодо тенденцій державно-політичних процесів у країні, формується суспільний тиск на Вищу раду правосуддя, Вищу кваліфікаційну комісію суддів, органи законодавчої та виконавчої влади з метою корегування ними власної діяльності.

У підрозділі 3.4 «Участь міжнародних організацій та інших суб'єктів міжнародного права в процесі контролю за діяльністю суддів» виконується класифікація суб'єктів міжнародного впливу на судову сферу України. Не заперечуючи важливість дотримання принципу державного суверенітету, зроблено акцент на тому, що в державах з відносно низьким рівнем довіри населення до влади, ступенем демократизації суспільства, слабким рівнем інституційної незалежності державних органів, з поширеним явищем правового нігілізму в суспільстві міжнародні організації та інші суб'єкти міжнародного права досить часто виступають потужним каталізатором реформ та перетворень, демонструють приклади можливості подолання системних негативних явищ та недоліків, надають фінансову підтримку національним органам та утворенням, здійснюють консультативну, експертну, аналітичну, оцінну роботу, виконують функції арбітра при вирішенні спорів між владними елітами, іншими учасниками суспільних відносин.

Відповідно сформовано та охарактеризовано низку важливих напрямків участі міжнародних організацій та інших суб'єктів міжнародного права в процесі контролю за діяльністю суддів в Україні (політичний, фінансово-економічний, оцінно-суб'єктивний впливи, консультативна, аналітична, просвітницька освітня діяльність міжнародних організацій, їх представництв в Україні, фінансування такої діяльності, різноманітних проектів, програм у судовій сфері іноземними донорами).

Розділ 4 «Напрямки удосконалення адміністративно-правових засад здійснення контролю за діяльністю судів (суддів) України» містить чотири підрозділи.

У підрозділі 4.1 *«Проблемні питання юридичного механізму контрольної-наглядової діяльності за судовою владою»* звертається увага на той факт, що суди, судді, судова система в цілому не є ізольованими органами, особами, явищами в суспільстві та структурі державної влади – вони також беруть участь у суспільних відносинах, відчують на собі весь спектр впливу таких загальносуспільних явищ, як корупція, правовий нігілізм, низький рівень правової культури, толерантність до порушень закону в державному управлінні. І, що найприкріше, – пристосовуються та адаптуються до їх умов та правил функціонування. Відтак, по спливу декількох років після судової реформи 2016 року, формування складу Вищої ради правосуддя з числа осіб, більшість яких становлять діючі чи колишні судді, обрані самими суддями, – все більш чітко окреслюється присутність проблемних питань юридичного механізму контрольної-наглядової діяльності за судовою владою, систематизуються та характеризуються ключові з них.

Окреслені проблеми рівною мірою стосуються як недоліків правового регулювання, законодавчої техніки, так і правозастосування – обмеження можливостей Громадської ради, добросовісності в кваліфікаційному оцінюванні суддів та кандидатів на суддівські посади, свідомого ухилення суб'єктів контрольної-наглядової діяльності за суддями від виконання власних обов'язків або ж намаганні додатково розширити свою компетенцію шляхом довільного тлумачення чинного законодавства.

У підрозділі 4.2 *«Зарубіжний досвід здійснення контролю за діяльністю судів (суддів) та можливості його використання в Україні»* здійснюється порівняльно-правове дослідження національного та зарубіжного законодавства, яке регулює питання контролю у сфері суду та судоустрою. Глобалізаційні, інтеграційні тенденції розвитку сучасного суспільства невідмінно накладають свій відбиток на правові системи держав, наповнюють їх універсальними, перевіреними часом та практикою застосування нормативними приписами, що довели свою ефективність та дієвість застосування. Так само запозичення зарубіжного досвіду правового регулювання тієї чи іншої сфери суспільних відносин є одним із найпоширеніших напрямків реформування, вдосконалення національної правової системи. Адже таке запозичення дає можливість уникнути стадії спроб та помилок, адаптувати у власне законодавство дійсно дієві механізми регулювання, відповідно до сучасних стандартів демократії та громадянського суспільства.

Обґрунтовується точка зору, згідно з якою результати порівняльного дослідження свідчать про те, що вітчизняне законодавство є одним із кращих зразків забезпечення незалежності суду, зокрема в частині широких передумов самоврядного контролю, прозорості (публічності) процесів набуття та припинення правого статусу судді. Поряд із цим виділяється низка перспективних напрямків імплементації у вітчизняне законодавство позитивного зарубіжного досвіду правового регулювання, які деталізують

специфіку здійснення існуючих адміністративних процедур, форм контролю або ж пропонують принципово нові їх варіації.

У підрозділі 4.3 «Оптимізація критеріїв оцінювання під час здійснення контролю за діяльністю судів (суддів) як елемент підвищення його ефективності» встановлено, що головним об'єктом наукового аналізу виступає оцінна діяльність суб'єктів контролю, зокрема коректність, ефективність застосування діючих критеріїв оцінювання. Підвищення ефективності контролю вбачається у встановленні низки універсальних показників, які фіксують рівень певного правового явища, факту дійсності та в обов'язковому порядку мають враховуватися суб'єктом оцінювання. Оптимізацію критеріїв оцінювання пропонується здійснювати окремо щодо оцінювання роботи органів суддівського врядування та власне суддів (кандидатів на посаду судді).

Особливу увагу приділено питанню оптимізації критеріїв кваліфікаційного оцінювання Вищою кваліфікаційною комісією суддів, зокрема уточняється перелік та зміст таких критеріїв (професійної компетентності; мотиваційно-психологічної, комунікаційно-когнітивної компетентності; професійної етики та добросовісності). Залежно від сфери застосування ці та інші напрямки оптимізації в подальшому мають отримати нормативне підтвердження та закріплення на рівні законів чи підзаконних актів або ж залишитися в неформалізованому вигляді, виступаючи більшою мірою критерієм суспільної, політичної оцінки, підставою позитивної юридичної відповідності осіб, з діяльністю яких вони співвідносяться.

У підрозділі 4.4 «Перспективні напрямки вдосконалення національного адміністративного законодавства, яке регламентує контроль за діяльністю судів (суддів)» досліджується питання трансформації, оптимізації національного законодавства, покращення правового регулювання механізму контролю за судами та суддями. Встановлено, що поняття вдосконалення, покращення, реформування є невід'ємним аспектом, напрямком, логікою людського світогляду та повсякденної активності індивіда, його поступу в особистому, матеріальному, інтелектуальному, фізичному розвитку. Так само невід'ємно ці поняття інтегровані у сферу державного управління та адміністративно-владних правовідносин, нормотворчої та правозастосовної діяльності юридичних та фізичних осіб, у тому числі щодо контролю за діяльністю судів (суддів) в Україні. Взагалі сфера судоустрою, правосуддя, судочинства викликала та викликає чи не найбільше нарікань з боку суспільства та представників виконавчої, законодавчої влади, відтак цілком закономірно є постійним об'єктом реформ та змін, пошуку оптимального формату функціонування та виконання своєї ролі в державі та соціумі.

Виокремлено короткострокові та середньострокові (довгострокові) напрямки вдосконалення. В першому випадку йдеться про внесення змін до законів та локальних нормативно-правових актів з питань, які не передбачають сутнісних змін в існуючих процедурах контролю, по суті уточнення та деталізація існуючих адміністративних форм та процедур контролю. В другому – про більш фундаментальні зміни, які не мають однозначної підтримки в парламенті та суспільстві, в тому числі потребують внесення змін до Конституції України.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми, яка полягає у визначенні сутності та розкритті особливостей адміністративно-правового забезпечення контролю за діяльністю судів (суддів) в Україні та опрацюванні на цій основі відповідної концепції. У результаті дослідження сформульовано такі основні висновки.

1. Запропоновано визначення судової влади у вузькому та широкому значенні. У вузькому значенні судова влада на альтернативній основі може бути представлена сукупністю компетентних державних та недержавних (третейських, міжнародних) судових органів, які мають юрисдикцію у вирішенні того чи іншого спору, конфлікту в суспільних відносинах, або правом та обов'язком здійснення визначених законом управлінсько-владних повноважень, пов'язаних та не пов'язаних із функціями правосуддя. Натомість у широкому значенні судова влада являє собою складне суспільно-правове явище, яке охоплює в своєму складі: 1) сукупність державних та недержавних судів, органів суддівського самоврядування, Державної судової адміністрації, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії суддів, суддів судів усіх ланок та юрисдикцій, присяжних; 2) можливість впливати на суспільні відносини шляхом імперативного вирішення правових конфліктів між різними сторонами, застосування примусу в процесі прийняття та виконання цих рішень; 3) судово-владну компетенцію, тобто передбачену нормами матеріального та процесуального права здатність мати право на власний розсуд, з використанням положень законодавства аналізувати матеріали справи та приймати остаточне рішення по її суті; здійснювати контрольні, аналітичні, статистичні, правотворчі функції; 4) спеціальну процедуру формування суддівського корпусу (обрання, звільнення, припинення повноважень, притягнення до відповідальності суддів), органів суддівського самоврядування, створення нових та ліквідації існуючих судів.

Доведено, що значення судової влади в процесі побудови правової держави та громадянського суспільства в Україні полягає в наступному: 1) є результатом своєрідного публічного договору між державою та суспільством – з метою делегування третій, незалежній стороні правомочностей з імперативного вирішення конфліктних ситуацій, у тому числі тоді, коли однією зі сторін виступає орган публічної адміністрації; 2) є індикатором соціальної та правової захищеності населення, ступеня реальних, а не декларативних намірів державної влади служити інтересам народу; 3) забезпечує створення умов для розкриття потенціалу, самореалізації фізичних та юридичних осіб у різних сферах життєдіяльності, мінімізації, обмеження впливу держави, влади в цьому процесі, контроль за законністю, обґрунтованістю проявів такого впливу; 4) є юридичним гарантом можливості здійснення функцій громадянського суспільства, механізмом охорони від свавілля, протиправних дій третіх осіб, у тому числі державних органів та посадових осіб, формою контролю суспільства за владою; 5) легітимація (визнання суспільством) судової влади відображає соціальну легітимність (довіру, підтримку) в цілому державної влади,

відповідно можливість держави претендувати на статус правової; 6) максимально наближена до первинного джерела влади – народу, адже трансформує абстрактну суспільну користь, мету законодавства в площину задоволення конкретних приватних інтересів осіб; 7) служить не тільки інтересам держави, а й правам, законним інтересам фізичних та юридичних осіб; на незалежних та дистанційованих від сторін засадах виконує функції посередництва між владою та населенням; 8) є чинником «самообмеження» державної влади, визначення чітких меж поведінки держави та її органів як регуляторів правових відносин; 9) справедливість судового рішення є орієнтиром загальної соціальної, громадсько-політичної справедливості в суспільстві, рівності всіх суб'єктів перед законом та судом, ступеня реальних, а не декларативних демократичних перетворень у суспільстві, подолання негативних явищ корупції, службових зловживань, нехтуванням правами та інтересами пересічних осіб.

2. За результатами проведеного дослідження історичного розвитку системи контролю та нагляду за роботою суддів виокремлено наступні типи контролю за судом, які мали місце на різних етапах розвитку українських земель: 1) безпосередній контроль громади, суспільства через здійснення правосуддя (часи Київської та Галицько-Волинської держави, польсько-литовської доби, Гетьманщини, Російської та Австро-Угорської імперій); 2) опосередкований контроль громади, суспільства через участь в обранні суддів (часи Гетьманщини, Російської та Австро-Угорської імперій, УНР, Директорії та Гетьманату П. Скоропадського, УРСР); 3) контроль громади, суспільства через громадські організації, активістів, міжнародних експертів (сучасна Україна); 4) адміністративно-виконавчий контроль суб'єктом призначення (часи Київської та Галицько-Волинської держави, польсько-литовської доби, Гетьманщина, Гетьманат, УРСР); 5) адміністративний контроль сторонніми щодо суду особами (Російська імперія, УНР, Директорія, УРСР, сучасна Україна); 6) самоврядний суддівський контроль (УРСР, сучасна Україна).

Запропоновано здійснювати класифікацію історичних періодів розвитку за критеріями домінуючих типів контролю, які мали місце на певному етапі управлінсько-владної еволюції держави та суспільства: 1) поєднання первіснообщинних форм безпосереднього контролю за судом (здійснення правосуддя) з адміністративним контролем господаря (князя, феодала, єпископа тощо) за особами, які здійснювали суд поряд з іншими своїми виконавчими функціями (часи Київської та Галицько-Волинської держави, польсько-литовська доба, Гетьманщина); 2) поєднання опосередкованого контролю громади за судом через участь у виборах суддів з адміністративним контролем суб'єкта призначення суддів на посаду (Гетьманщина, часи Російської та Австро-Угорської імперій); 3) адміністративний контроль суб'єктом призначенням та сторонніми щодо суду особами (військові, партійні функціонери) з формальним декларуванням опосередкованого контролю громади за судом через виборність суддів (часи УНР, Директорії, Гетьманату П. Скоропадського, радянський період у 20-ті – 70-ті роки 20 ст.); 4) поєднання адміністративного контролю сторонніми щодо суду особами (органи юстиції,

виконавчої та законодавчої влади) з елементами самоврядного контролю самої судової системи (радянський період з 80-х років 20 ст. до розпаду СРСР, часи незалежності до 2016 року); 5) поєднання самоврядного суддівського контролю за судом з громадським контролем, у тому числі за участі міжнародних експертів та організацій (часи незалежності після судової реформи 2016 року).

3. Контрольно-наглядова діяльність у сфері правосуддя визначена як передбачені Конституцією та законами України форми управлінського впливу фізичних та юридичних осіб на процеси набуття та припинення правового статусу судді, притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, інші аспекти функціонування суду та судової системи з метою забезпечення законності та правопорядку в цій сфері, що реалізуються з обов'язковим урахуванням принципу незалежності суду та неприпустимості протиправного втручання в роботу судових органів.

Аргументовано, що особливостями контролю як способу забезпечення законності в діяльності судових органів є такі: 1) має обмежений характер, по суті є винятком із загального принципу незалежності суду (суддів), заборони незаконного втручання в їх діяльність; 2) може здійснюватися фізичними та юридичними особами, особливе місце серед яких посідають органи суддівського врядування; 3) значна диференціація обсягу управлінських повноважень у різних суб'єктів, делегування виключної компетенції контролю (ухвалення юридично значущих рішень щодо набуття та припинення правового статусу судді) Вищій раді правосуддя та Вищій кваліфікаційній комісії суддів, діяльність яких не виходить за межі судової сфери; 4) вичерпність компетенції органів суддівського врядування, неможливість її розширеного тлумачення – фактично передбачається механізм реалізації норм Конституції України про обрання суддів, тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя, звільнення їх з посади, здійснення дисциплінарного провадження; 5) форми, процедури, заходи контролю мають бути передбачені в положеннях законодавства – лише тоді їх реалізація буде правовою та не зможе бути кваліфікована як протиправне втручання в діяльність судових органів; 6) обмеження простору здійснення – це певний напрямок функціонування суду (поточний розгляд судової справи), який, за загальним, правилом контролювати в принципі заборонено; 7) оцінка Вищою радою правосуддя, її дисциплінарними палатами якості, професійності, законності здійснення суддею правосуддя полягає в ретроспективному аналізі діянь особи на предмет коректності, правильності застосування норм матеріального та процесуального права, наявності (відсутності) фактів порушення прав та законних інтересів третіх осіб; 8) незастосування характеристики плановості та прогнозованості в процесі здійснення дисциплінарних функцій органом суддівського врядування в аспекті конкретного визначеного суду чи суддів.

4. Встановлено, що мета заходів контролю (нагляду) за діяльністю судів (суддів) полягає в наступному: 1) забезпеченні належного функціонування судової гілки влади, здійсненні справедливого та об'єктивного судочинства; 2) забезпеченні законності та правопорядку в даній сфері; 3) участі в створенні умов для забезпечення судом кожному права на справедливий суд та повагу до

інших прав і свобод, гарантованих Конституцією, законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Таким чином, очікуваним, суспільно бажаним результатом досягнення мети контрольно-наглядової діяльності є такий стан судової системи України, який характеризувався б повним домінуванням засад законності та верховенства права в її функціонуванні, довірою до суду та суддів з боку суспільства, професіоналізмом суддів, неупередженим, оперативним, правовим вирішенням спорів між сторонами провадження.

До завдань заходів контролю (нагляду) за діяльністю судів (суддів) віднесено: 1) набуття правового статусу суддів виключно особами, які повністю відповідають законодавчим вимогам кандидатів на цю посаду, в тому числі критерію доброчесності; 2) належне реагування на факти діянь, що можуть містити (містять) ознаки протиправних дій із боку судді, в тому числі відсторонення судді від посади та дострокове звільнення з посади; 3) недопущення зловживань суддями службовим становищем та повноваженнями; 4) встановлення фактичного стану, якості, належності, достатності, професійності виконання суддівських повноважень, дотримання при цьому вимог закону; 5) з'ясування як негативних явищ, тенденцій, недоліків у роботі суду, так і позитивних досягнень, прогресу в подоланні певної проблеми, усунення недоліку тощо; 6) своєчасне, об'єктивне інформування населення про поточний стан справ у судовій системі, факти протиправних дій суддів та притягнення їх до відповідальності; 7) встановлення причин та умов, що сприяють, зумовлюють порушення суддями норм матеріального та процесуального права в процесі правосуддя, інших зобов'язань, пов'язаних з їх професійним статусом судді.

Сформовано дві групи принципів контролю за діяльністю судів (суддів) в Україні: загальноадміністративні та спеціальногалузеві. Загальноадміністративні принципи характеризуються синтезом загальнотеоретичних засад права, управління та контролю як його особливого типу (верховенство права, законність, об'єктивність, аполітичність, гласність, системність, науковість, результативність контролю, незалежність суб'єктів контролю). Тоді як спеціальногалузеві принципи окреслюють специфіку контрольних процедур у сфері судової влади (пріоритетність органів суддівського самоврядування серед суб'єктів контролю, доступність контролю, невтручання в поточну діяльність судді, відсутність плановості та систематичності заходів притягнення суддів до відповідальності, обов'язкове врахування правового режиму суддівського імунітету та незалежності суддів).

5. Здійснено класифікацію видів контролю за діяльністю суддів за наступними критеріями поділу:

1) залежно від суб'єкта контролю, належності його до державної влади, самоврядних суддівських інституцій, громадських організацій чи третіх осіб: внутрішній та зовнішній контроль. Внутрішній контроль здійснюється органами суддівського врядування (Вища рада правосуддя та її органи, Вища кваліфікаційна комісія суддів) та органами суддівського самоврядування (з'їзд суддів України, Рада суддів України, збори суддів окремого суду). Зовнішній

контроль здійснюється значно ширшим колом суб'єктів (органи державної влади, громадські організації, фізичні та інші юридичні особи). У свою чергу, зовнішній контроль може бути класифікований на державний та недержавний на підставі належності відповідного управлінського суб'єкта до структур механізму державної влади.

2) залежно від об'єкта контролю, конкретної сфери функціонування судової влади, вплив на яку буде здійснюватися: контроль за системою судоустрою (утворення та ліквідація судів, зміна території їх юрисдикції, визначення чисельного складу суду, фінансування судів, у тому числі заробітної плати суддів), за процесом набуття правового статусу судді (призначення судді на посаду, кваліфікаційне оцінювання кандидата на посаду судді), за процесом припинення правового статусу судді (звільнення судді з посади, припинення повноважень), належністю та законністю здійснення правосуддя, дотримання вимог закону щодо статусу професійного судді (розгляд дисциплінарних скарг на дії судді, дисциплінарне провадження, моніторинг особистого життя, фінансових витрат тощо).

3) залежно від предмета контролю, що саме буде перевірятися, оцінюватися, аналізуватися, удосконалюватися в судовій сфері: контроль за оптимальним форматом системи судоустрою (кількість судів та суддів в їх складі, обсяги фінансування тощо), дотриманням вимог закону під час здійснення правосуддя (вчасність, повнота, належність, незалежність, неупередженість розгляду судової справи), законністю джерел походження майна судді, актуальним станом дотримання вимог щодо правового статусу судді (вік, стан здоров'я, громадянство України, досвід роботи, доброчесність, повна правоздатність та дієздатність, набрання чинності обвинувального вироку щодо судді за вчинення ним злочину тощо).

4) залежно від часу здійснення контролю, його зв'язку з реальною чи потенційною проблемою, недоліком у механізмі правосуддя та судової влади: попередній, поточний та ретроспективний види контролю. Попередній контроль стосується лише загальноуправлінської сфери контролю за системою судоустрою з акцентом на прогнозування проблем та вжиття заходів із запобігання їм у майбутньому (наприклад, регулювання чисельності суддів суду з метою запобігання об'єктивному порушенню строків розгляду судових справ, регулювання робочого навантаження на суддю). Поточний контроль стосується реагування на поточні процеси функціонування суду (наприклад, корегування фінансового забезпечення суддів у зв'язку зі зміною прожиткового мінімуму, розгляд дисциплінарної скарги на дії судді, що спричинили затягування часу розгляду справи). Ретроспективний контроль полягає в аналізуванні юридичного факту, що вже мав місце і наразі здійснюється його юридичне оцінювання.

5) залежно від регламенту здійснення контрольних дій (їх здійснення з точки зору обов'язковості за фактом правового статусу певного суб'єкта або необхідності ініціативи третьої сторони): обов'язковий контроль (здійснюється суб'єктами владної компетенції, повноваження яких передбачають заходи нагляду за системою судоустрою та правосуддя), для якого принциповим є

волевиявлення самого суб'єкта контролю, та ініціативний контроль, що проводиться виключно за ініціативою третьої сторони, яка повідомляє уповноваженому суб'єкту факти неправової поведінки судді (наприклад, механізм дисциплінарного провадження щодо судді).

Виокремлено предметні та суб'єктні межі контролю. Предметні межі контролю означають те, що є окрема сфера (здійснення правосуддя професійними суддями), де контроль, будь-який управлінський вплив (за вичерпним переліком виключень) у принципі заборонений, а його протиправна реалізація є кримінально каранним діянням. Натомість суб'єктні межі контролю відображають диференціацію владних повноважень, при цьому більшістю загальноуправлінських повноважень щодо системи судоустрою, функціонування суду володіють органи законодавчої, виконавчої влади, суддівського самоврядування, тоді як дисциплінарне провадження проти судді, питання набуття та припинення правового статусу судді є прерогативою вже органів суддівського врядування.

6. За ступенем інтегрованості в систему правосуддя та судового управління виділено внутрішні, зовнішні та змішані суб'єкти контролю. Внутрішні суб'єкти контролю повністю інтегровані в такі системи, в колегіальних органах більшість становлять судді або судді у відставці, що обираються самими суддями; до них віднесено органи суддівського врядування та органи суддівського самоврядування, керівництво судів, Верховний Суд. Основною сферою діяльності змішаних суб'єктів є галузь правосуддя, суддівська спільнота має можливість впливу на обрання їх очільників, водночас постійні комунікації, зв'язок таких суб'єктів з виконавчою та законодавчою владою виключає можливість повної інтеграції в судове управління. Прикладом змішаних суб'єктів є Державна судова адміністрація України. Зовнішні суб'єкти є абсолютно сторонніми учасниками правовідносин по відношенню до системи судоустрою та правосуддя (інші державні органи, фізичні особи, громадські об'єднання тощо).

За критерієм місця контрольно-наглядових повноважень за суддями та судом в адміністративному статусі суб'єкта виділено ексклюзивні та звичайні суб'єкти. Правовий статус ексклюзивних суб'єктів передбачає повне або переважне домінування в змісті їх компетенції саме контрольно-владних повноважень у судовій сфері. Додатковою ознакою їх ексклюзивності є те, що відповідні правомочності належать винятково цим суб'єктам та не можуть бути делеговані третім особам (Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України). У випадку звичайних суб'єктів обсяг контрольних можливостей суттєво обмежений, становить суттєву або абсолютну меншість у структурі юридичних правомочностей таких суб'єктів (усі інші суб'єкти контролю, окрім органів суддівського врядування).

За критерієм безпосередності реалізації управлінських повноважень виділено прямі та опосередковані суб'єкти. Реалізуючи владну компетенцію, прямі суб'єкти можуть створювати юридичні факти, настання яких безпосередньо впливає на набуття чи припинення статусу суддів, притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, функціонування судової системи,

фінансування судів тощо. Сюди відносимо Президента України, Верховну Раду, органи суддівського врядування, з'їзд суддів України, Верховний Суд (наприклад, видання указу про призначення на посаду судді, рішення Вищої ради правосуддя про звільнення судді, прийняття закону щодо судоустрою). Тоді як опосередковані суб'єкти здійснювати такий безпосередній вплив не компетентні. Їх правомочність обмежується внесенням відповідних висновків, пропозицій, поданням інформації прямим суб'єктам (висновки Громадської ради доброчесності до Вищої кваліфікаційної комісії суддів, пропозиції Державної судової адміністрації парламенту щодо бюджетного фінансування судів, подання дисциплінарної скарги будь-яким суб'єктом до Вищої ради правосуддя тощо), обранням делегатів на засідання прямого суб'єкта з колегіальним статусом (обрання зборами суддів суду делегатів на з'їзд суддів України) або документальним оформленням кадрових рішень інших суб'єктів (наприклад, видання наказу головою суду про звільнення судді на підставі рішення Вищої ради правосуддя чи про припинення повноважень судді на підставі настання певного юридичного факту).

7. Об'єктами контролю за судом (суддями) визначено: 1) професійного суддю (фізичну особу, яка в установленому законом порядку набула статусу судді та здійснює правосуддя в судах України); 2) фізичних осіб (кандидатів на посади суддів); 3) судову систему (сукупність усіх державних судів України); 4) органи суддівського врядування (Вищу раду правосуддя, Вищу кваліфікаційну комісію суддів України).

Предметом контролю за суддями (судом) визначено: 1) дотримання суддями вимог процесуального та матеріального права під час здійснення правосуддя (ступінь законності, дотримання засади верховенства права в ході здійснення судочинства); 2) дотримання суддями вимог закону до особи судді, не пов'язаних з участю останнього в здійсненні судочинства; 3) компетентність та доброчесність кандидата на посаду судді; 4) рівень теоретичних знань та практичних навичок у сфері юриспруденції, професійної підготовки; ступінь здатності здійснювати правосуддя суддів та кандидатів на посаду суддів; 5) оптимальність та ефективність кількісних, територіальних, змістовних, компетенційних характеристик судової системи України; 6) організаційно-фінансове забезпечення роботи суду; 7) кадрове наповнення судової системи та органів суддівського врядування.

8. Виокремлено наступні адміністративні форми та процедури контролю в судовій сфері: 1) перевірка – постійний процес реагування Вищої ради правосуддя (її органів) на отриману від третіх осіб інформацію про протиправну поведінку суддів (порушення вимог матеріального, процесуального права під час здійснення правосуддя, допущення поведінки, що порочить звання судді, недоброчесна поведінка тощо), що мала місце в минулому та щодо справ, розгляд яких вже закінчено, за наслідками якої може бути застосовано один із заходів адміністративного (розпорядчого) впливу до винної особи. До адміністративних процедур перевірки належить: попередня перевірка поданої на суддю дисциплінарної скарги; вирішення дисциплінарної справи щодо судді; вирішення справ щодо несумісності судді; перевірка

обґрунтованості подання Генерального прокурора, виконуючого обов'язки Генерального прокурора, виконуючого обов'язки Генерального прокурора (його заступника) щодо необхідності затримання судді, утримання його під вартою чи арештом; тимчасового відсторонення від здійснення правосуддя; 2) оцінювання – поєднання процесів перегляду рішень дисциплінарної палати Вищою радою правосуддя, рішень Вищої ради правосуддя – Верховним Судом з кваліфікаційним оцінюванням судді, кандидата на посаду суддів Вищою кваліфікаційною комісією суддів, з оцінюванням доброчесності кандидатів до Вищої антикорупційного суду Громадською радою міжнародних експертів. До адміністративних процедур оцінювання належить: оцінювання законності рішення дисциплінарної палати Вищою радою правосуддя; оцінювання кваліфікаційного рівня судді та кандидата на зайняття посади судді; оцінювання значущості інформації Громадської ради доброчесності; оцінювання систематизованих матеріалів кваліфікаційного оцінювання; оцінювання кандидатів на посаду судді Громадською радою міжнародних експертів; оцінювання законності рішення Вищої ради правосуддя Верховним Судом; 3) корегування персонального складу суддівського корпусу, органів суддівського врядування та суддівського самоврядування, керівництва суду та Державної судової адміністрації України – форма контролю, в якій суб'єкти владного впливу прямо або опосередковано беруть участь в реалізації кадрової політики щодо суддів, членів Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Рад суддів, делегатів з'їзду суддів України. Виділено такі адміністративні процедури в межах цієї форми контрольної-наглядової діяльності: призначення судді на посаду; переведення судді в межах судів України; звільнення судді з посади; припинення повноважень судді; обрання та звільнення членів органів суддівського врядування; обрання делегатів з'їзду суддів України та членів Ради суддів України; обрання та дострокове звільнення з адміністративних посад керівництва суду; 4) нормотворчість – форма контролю, що забезпечує вчасне, професійне, ефективне формування та корегування чинного законодавства у сфері судоустрою та правосуддя з метою підвищення його ефективності та відповідності демократичним, правовим засадам функціонування суду. Адміністративними процедурами нормотворчості є наступні: прийняття нових, зміна чи скасування існуючих законів; локальна правотворчість органів суддівського врядування та суддівського самоврядування, Верховного Суду; 5) експертиза – це виконання правової оцінки, юридичної експертизи національного законодавства, що стосується судоустрою та правосуддя, за результатами якої приймається юридично значуще рішення, яке має обов'язковий чи факультативний характер, може зумовити втрату чинності правових норм чи зобов'язання держави відкорегувати їх зміст. Адміністративними процедурами експертизи є такі: експертне оцінювання регулюючого законодавства (проектів) як спеціального об'єкта дослідження; експертне оцінювання регулюючого законодавства в межах розгляду судових справ проти держави України в Європейському суді з прав людини; б) спостереження (моніторинг, аналіз) – систематична моніторингово-аналітична функція визначеного або не визначеного законом

кола осіб щодо суду та суддів, що полягає в накопиченні, оприлюдненні, передачі третім особам зібраних даних, які стосуються оптимальності структурних зв'язків у судовій системі, систематичне спостереження за дотриманням закону суддями, вивчення дисциплінарної практики Вищої ради правосуддя тощо обмеженою можливістю настання прямих юридичних наслідків для об'єктів контролю. До адміністративних процедур спостереження віднесено: спостереження за дотриманням закону суддями у професійній діяльності; спостереження за дотриманням суддями та кандидатами на посаду судді кваліфікаційних та особистісних вимог до особи судді; моніторинг оптимальності структури судоустрою, правового статусу судів, суддів, органів суддівського врядування та самоврядування; моніторинг додержання вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів; організаційно-фінансове забезпечення роботи суду; аналітика дисциплінарної та кваліфікаційної практики органів суддівського врядування.

9. Констатовано, що співвідношення державного контролю та незалежних засад функціонування судової влади полягає в системній єдності таких винятків – вилученні зі сфери державного впливу окремих напрямків функціонування суду, створення особливих механізмів правозастосування по відношенню до суддів, їх дій та бездіяльності як у процесі здійснення правосуддя, так і в ході участі в інших суспільних відносинах. Також це співвідношення характеризується низкою обмежень державного впливу на правові відносини, які стосуються судів або в яких беруть участі судді.

Серед цих обмежень виділено: 1) інституційно-кадрові обмеження – стосуються порядку формування (зміни складу) органів суддівського самоврядування; порядку призначення (звільнення) суддів з посади; полягають у мінімізації впливу на процеси формування (корегування персонального складу) суддівського корпусу, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів; 2) функціональні обмеження – безпосередньо стосуються усунення можливості впливу третіх осіб на правосуддя як вирішення в судовому процесі кримінальних, цивільних, адміністративних господарських справ; 3) матеріальні обмеження – пов'язані, як правило, з нормативно обумовленою неможливістю органів виконавчої та законодавчої влади у довільний спосіб корегувати витрати на суд та суддів; неприпустимістю скорочення таких витрат, віднесенням їх до захищених статей Державного бюджету; 4) кримінально-процесуальні обмеження – стосуються забезпечення недоторканності (імунітету) суддів як учасників деліктних відносин, передбачають особливі процедури заходів державного примусу кримінального характеру – відсторонення від посади, вручення повідомлення про підозру, затримання і обрання запобіжного заходу, проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій; затримання, привід, утримання під вартою чи арештом.

10. Обґрунтовано, що особливостями самоврядного контролю за діяльністю суддів є такі: 1) здійснюється внутрішніми по відношенню до судової системи суб'єктами – судами, суддями, органами, що повністю або щонайменше в половині складу формуються із суддів (суддів у відставці), які обираються (прямо чи опосередковано) самими суддями; 2) характеризується нижчим та

вищим ступенем самоврядності (під останнім мається на увазі можливість органів суддівського врядування, Конституційного Суду у певних випадках приймати рішення про звільнення власних членів; зборів суду обирати (звільняти) керівництво суду); 3) стосується ключових напрямків заходів контролю (призначення та звільнення суддів, дисциплінарна відповідальність судді, формування органів суддівського врядування); 4) низка напрямків контролю є винятковою – виключною сферою самоврядного контролю (звільнення суддів, дисциплінарне провадження); 5) домінування в числі суб'єктів самоврядного контролю Вищої ради правосуддя за обсягом та значущістю адміністративного впливу; 6) може як зумовлювати, так і не зумовлювати юридичні наслідки для конкретного судді; так само одні процедури контролю можуть бути передумовами здійснення інших.

До особливостей дисциплінарної відповідальності судді (судді Конституційного Суду) віднесено: 1) спеціальні підстави застосування стягнення (порушення вимог процесу судочинства, принципів провадження, вимог матеріального права при розгляді справи тощо); 2) спеціальні види дисциплінарних стягнень (переведення до суду нижчого рівня, направлення до Національної школи суддів України для проходження курсу підвищення кваліфікації тощо); 3) спеціальні суб'єкти застосування стягнень (Вища рада правосуддя, її дисциплінарні палати, Конституційний Суд України); 4) спеціальна процедура дисциплінарного провадження (попередня стадія вивчення скарги та можливість відмови у відкритті дисциплінарної справи, неможливість оскарження деяких дисциплінарних рішень тощо).

Виокремлено заходи дисциплінарно-конституційного та загальноконституційного примусу, які застосовуються до суддів. Заходи дисциплінарно-конституційного примусу відображають встановлення факту дисциплінарного правопорушення та передбачають можливість застосування попередження, догани, суворої догани, подання про тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя, тимчасового відсторонення від здійснення правосуддя, подання про переведення до суду нижчого рівня, переведення до суду нижчого рівня, подання про звільнення з посади (щодо суддів), звільнення з посади (щодо суддів, суддів Конституційного Суду України). Заходи загальноконституційного примусу передбачають негативні наслідки для суддів, суддів Конституційного Суду України у вигляді звільнення з посади за протиправні діяння, що не є дисциплінарним правопорушенням у розумінні закону, проте порушують вимоги до статусу професійного судді. Сюди віднесено звільнення у зв'язку з порушенням вимог щодо несумісності їх посад з певною діяльністю чи статусом (щодо суддів та суддів Конституційного Суду України) та у зв'язку з порушенням обов'язку підтвердити законність джерела походження майна (щодо суддів).

11. За критерієм кількісного складу суб'єктів громадського контролю за судьями поділено на індивідуальні та колективні. Першими є будь-які фізичні особи (громадяни України, іноземці, особи без громадянства), які реалізують свої можливості особисто або через представника. Другими – різноманітні колективні утворення фізичних осіб, при цьому такі утворення можуть мати

організаційне оформлення (громадські організації, громадські ради) або не мати його – бути ситуативним, неорганізованим колективом осіб, об'єднаних спільними цілями досягнення мети та виконання завдань контрольно-наглядової діяльності.

Аргументовано, що система різноманітних способів здійснення адміністративних процедур громадського контролю в рамках його форм (спостереження, аналізу), експертизи становить сукупність заходів: 1) отримання інформації з відкритих або закритих джерел, за результатами соціологічних досліджень, особистих інтерв'ю (розмов, консультацій) зі сторонніми суб'єктами (в тому числі тими, що є об'єктом контролю), журналістських розслідувань тощо; 2) інтелектуальна, розумова обробка отриманої інформації, в тому числі завдяки інноваційним технологіям та комп'ютерним алгоритмам, із формуванням власних висновків, звітів, оглядів, інших форм вираження результатів аналітичної чи експертної роботи; 3) направлення інформації (висновків, матеріалів) будь-яким зацікавленим суб'єктом до Вищої ради правосуддя в рамках процедури подання дисциплінарної скарги; 4) направлення негативного висновку Громадською радою доброчесності щодо відповідності судді (кандидата на цю посаду) вимогам професійної етики та доброчесності Вищій кваліфікаційній комісії суддів для врахування в процесі кваліфікаційного оцінювання; 5) направлення інформації (висновків, матеріалів) фізичними та юридичними особами органам досудового розслідування за підслідністю при поданні заяви про вчинення злочину; в загальному порядку звернення громадян; 6) створення та забезпечення функціонування спеціалізованих інтернет-сайтів, які спрощують (роблять більш зручним та зрозумілим) доступ населення до відповідної інформації про суд та суддів; 7) оприлюднення результатів аналітичної та експертної роботи (консолідованої інформації з висновками, коментарями зацікавлених осіб) в засобах масової інформації, зокрема на телебаченні та в мережі Інтернет.

12. Серед суб'єктів міжнародного впливу на судову сферу України виділено три групи: 1) міжнародні організації з офіційним правовим статусом; 2) міжнародні некомерційні громадські організації; 3) іноземні держави.

Визначено наступні напрямки участі міжнародних організацій та інших суб'єктів міжнародного права в процесі контролю за діяльністю суддів в Україні: 1) політичний вплив на владу – обумовлений чутливістю української політичної еліти, керівництва країни до думки міжнародних органів та організацій, лідерів іноземних країн, висновків Венеціанської комісії, відповідно політичний вплив (політична підтримка чи засудження) спрямовує національну політику в русло конструктиву та скерованості на досягнення реальних результатів управління, є «моральним заохоченням» до продовження ефективної реформи в судовій сфері, тобто опосередковано здійснюється вплив на нормотворчість як форму контролю за суддями; 2) фінансово-економічний вплив на владу – обумовлений залежністю української економіки від коштів Міжнародного валютного фонду, та відповідно потребою виконувати вимоги фонду як умову їх отримання. Управлінський вплив фонду опосередковано

здійснюється на реалізацію форм контролю (нормотворчості, корегування персонального складу судів) українськими державними органами. Фактично виконання подібних вимог (формується за результатами роботи моніторингових місій фонду) є своєрідним «зобов'язуючим додатком» до офerti надання кредитних коштів країні; 3) оцінно-суб'єктивний вплив на судову сферу – пов'язаний з управлінським впливом Європейського суду з прав людини та Громадської ради міжнародних експертів. Рішення суду можуть створювати для держави додаткові зобов'язання щодо внесення змін до законодавства чи практики його застосування – реалізації нормотворчості як форми контролю за судом та суддями. На відміну від факультативної (репутаційної) значущості висновків Венеціанської комісії, рішення Європейського суду має обов'язковий характер для держави – його виконання перебуває під постійним моніторингом Комітету міністрів Ради Європи. Щодо впливу Ради, то вона здійснює такі адміністративні форми та процедури контролю, як оцінювання (оцінювання кандидатів на посаду судді Вищого антикорупційного суду), моніторинг (аналіз, спостереження), з можливістю імперативного блокування участі в конкурсі особи, яка не відповідає вимогам доброчесності та професійності; 4) консультативна, аналітична, просвітницька освітня діяльність міжнародних організацій, їх представництв в Україні, фінансування такої діяльності, різноманітних проектів, програм у судовій сфері іноземними донорами. Даний напрямок передбачає такі адміністративні форми контролю, як спостереження (моніторинг, аналіз), експертиза та низка управлінських процедур їх здійснення – спостереження за дотриманням суддями та кандидатами на посаду судді кваліфікаційних та особистісних вимог до особи судді; моніторинг оптимальності структури судоустрою, правового статусу судів, суддів, органів суддівського врядування та самоврядування; аналітика дисциплінарної та кваліфікаційної практики органів суддівського врядування; експертне оцінювання регулюючого законодавства (проектів) як спеціального об'єкта дослідження.

13. Ключовими проблемами юридичного механізму контрольно-наглядової діяльності за судовою владою названі: 1) мінливість правової системи та правового регулювання, їх залежність від політичних та комерційних факторів, ситуативної кон'юнктури партійних інтересів; 2) постійні зміни в законодавстві, наявність перехідних положень, що запроваджують на тимчасовій основі додаткові можливості контролю за суддями (звільнення суддів ліквідованих Верховного та Вищого спеціалізованих судів, люстрація, кваліфікаційне оцінювання суддів, відмінність оплати праці суддів залежно від факту проходження такого оцінювання, диференціація факту притягнення до дисциплінарної відповідальності залежно від часу вчинення проступку через зміну правил давності діяння); 3) мінливість обсягу та змісту заходів контролю та нагляду, що можуть бути застосовані до суддів третіми особами, в різні періоди виконання суддями функцій правосуддя; при цьому змінюється як обсяг адміністративної компетенції суб'єктів, контролю, так і правовий статус суддів, механізм дисциплінарної відповідальності, перелік обов'язків судді, порушення яких є її підставами та умовами настання; 4) збереження

адміністративного впливу на органи суддівського врядування – формальна «суддівська більшість» їх складу відходить на задній план, не може конкурувати з усталеними традиціями, зв'язками подібної співпраці та узгодження позицій між судом та адміністративною вертикаллю влади;

5) активна практика офіційних коментувань рішень судів та суддів національними публічними діячами, видача не передбачених законодавством доручень правоохоронним органам щодо перевірки наміру на протиправність їх ухвалення;

6) розширення суб'єктами контролю власних адміністративних повноважень у не передбачений законом спосіб (перегляд Верховним Судом рішень Вищої ради правосуддя з не передбачених законом підстав; неаргументована видача Конституційним Судом забезпечувального наказу, яким призупиняється виконання рішень судів на території України);

7) компетенційні неузгодженості між різними суб'єктами контролю, державними органами (між Президентом та Вищою радою правосуддя при призначенні (переведенні) осіб – діючих суддів до новостворених судів; між Вищою радою правосуддя та Вищою кваліфікаційною комісією суддів, НАЗК щодо попередньої перевірки декларацій майна та доброчесності);

8) невиконання суб'єктами контролю своїх прямих обов'язків, що може ставити під сумнів їх рішення, легітимність судів та суддів (невидання Президентом указу про створення Верховного Суду; прийняття рішень органами суддівського самоврядування у неповноважному складі, при наявності конфлікту інтересів; відсутність мотивів прийняття рішення Вищою кваліфікаційною комісією суддів);

9) системні недоліки в роботі Вищої кваліфікаційної комісії суддів (використання принципу презумпції невинуватості суддів під час кваліфікаційного оцінювання; непослідовність та вибірковість кваліфікаційного оцінювання в частині аналізу, зіставлення даних майнових декларацій, пояснень суддів походження власного майна; значний суб'єктивізм при формуванні його результатів; поверховий аналіз суддівського досьє та наданих суддями пояснень; виставлення близько 80 % балів на власний розсуд, без жодних мотивів та аргументів; конвеєрний режим співбесід, що виключає можливість ретельної та змістовної оцінки);

10) намагання суб'єкта контролю локальною нормотворчістю корегувати положення закону (фіксування ВККС у власному регламенті «альтернативності мотивування» своїх рішень);

11) відсутність конструктивного діалогу та партнерської взаємодії між ВККС та ГРД, іншими представниками громадськості; ситуативне врахування негативних висновків ГРД; постійне прагнення комісії якщо не витіснити громадську раду з процесу оцінювання, то принаймні максимально ускладнити її роботу; відсутність жодної логіки в практиці врахування чи неврахування негативних висновків ради дає підстави стверджувати, що має місце не пріоритет принципу доброчесності, професіоналізму чи етики, а треті, не відомі широкому загалу причини та аргументи;

12) системні недоліки в роботі Вищої ради правосуддя (неоднорідність практики за схожих обставин як самої Ради, так і її дисциплінарних палат; зловживання розумними строками попередньої перевірки скарги, відсутністю строку для відкриття дисциплінарної справи;

обмежене надання права заявникам оскаржити рішення дисциплінарної палати, надання можливості суддям піти у відставку при поданих щодо них дисциплінарних скаргах, закритість інформації про членів Вищої ради правосуддя – доповідачів у справах, різна практика тлумачення «істотності» в протиправній поведінці судді тощо); 13) пануючий правовий нігілізм у державному управлінні та суспільстві в цілому, толерантність до проявів корупції та конфлікту інтересів, взаємна лояльність гілок влади, недооцінювання (почасти – відверте несприйняття та побоювання) потенціалу громадських організацій, матеріалів журналістських розслідувань в аспекті виявлення фактів недоброчесної, неетичної, непрофесійної поведінки суддів та кандидатів на посаду судді.

14. Проаналізований зарубіжний досвід здійснення контролю за діяльністю судів (суддів) на прикладі держав романо-германської та англосаксонської правових систем (Литва, Естонія, Молдова, Росія, Казахстан, Азербайджан, Польща, Албанія, Німеччина, Великобританія (на прикладі права Англії та Уельсу), Сполучені Штати Америки, Китай) засвідчив значне варіювання переліку, характеристики суб'єктів контрольно-наглядової діяльності, обсягу їх управлінських повноважень, адміністративних форм та процедур реалізації цих повноважень. Попри закріплення (декларування) на рівні законів у всіх країнах принципу незалежності суду та неприпустимості втручання третіх осіб у процес правосуддя, досить часто можливості органів виконавчої (в тому числі Президента) та законодавчої влади передбачають значний обсяг впливу на процеси призначення, звільнення суддів, притягнення їх до дисциплінарної відповідальності. В даному ракурсі вітчизняне законодавство (якщо розглядати власне нормативну базу, а не реалії її застосування) є одним із кращих зразків забезпечення незалежності суду, зокрема в частині широких передумов самоврядного контролю, прозорості (публічності) процесів набуття та припинення правового статусу судді.

Виділено такі перспективні напрямки імплементації у вітчизняне законодавство позитивного зарубіжного досвіду правового регулювання: 1) об'єднання в структурі одного інституту різних самоврядних (незалежних) органів, які володіють повноваженнями кваліфікаційного оцінювання, атестації, призначення (номінування на призначення), звільнення (подання про звільнення), здійснення дисциплінарного провадження (досвід США); 2) залучення представників громадськості (обраних за відкритим конкурсом) до роботи самоврядних (незалежних) органів з кадровими, дисциплінарними повноваженнями на правах повноправних їх членів, з правом голосу, отриманням платні за власну роботу (досвід Молдови, Литви, Росії, Великобританії (Англії та Уельсу), США); 3) запровадження практики заохочення суддів за сумлінну працю, досягнення у сфері ефективного, неупередженого правосуддя внутрішньокорпоративними суддівськими відзнаками та нагородами (досвід Азербайджану, Молдови, Китаю); 4) обов'язковість застосування процедури психофізіологічного дослідження (тестування) на поліграфі для кандидатів на вакансію судді (досвід Молдови); 5) довший строк давності вчинення правопорушення як підстави настання

дисциплінарної відповідальності з метою зменшення ризику уникнення судьями її настання (досвід Польщі); 6) уніфікована система професійного юридичного навчання, стажування, успішне закінчення яких є передумовами подальшої правничої діяльності, в тому числі для найкращих кандидатів – як суддів (досвід Німеччини); 7) зобов'язання органу кваліфікаційного відбору суддів письмово інформувати кандидатів про причини відмови у рекомендації на призначення, і що потрібно зробити для того, щоб в майбутньому підвищити власні шанси – з метою підвищення прозорості процесу відбору суддів, зростання загального рівня довіри до судової системи (досвід Великобританії на прикладі Англії та Уельсу); 8) участь населення (громадян) через механізм прямої демократії (голосування на виборах) в контролі за судьями шляхом їх обрання на посади та відкликання з посад (досвід США).

15. Доведено, що оптимізація критеріїв оцінювання під час здійснення контролю повинна здійснюватися окремо щодо органів суддівського врядування (як суб'єктів контролю) – оцінює суб'єкт призначення (обрання), громадськість; щодо суддів, кандидатів на посаду суддів (як об'єктів контролю) – оцінюють Вища кваліфікаційна комісія суддів, Вища рада правосуддя, Громадська рада міжнародних експертів, Громадська рада доброчесності, інші представники громадськості.

16. Виокремлено короткострокові та середньострокові (довгострокові) напрямки вдосконалення національного адміністративного законодавства, яке регламентує контроль за діяльністю судів (суддів).

У короткостроковій перспективі пропонуємо зміни:

– у Законі України «Про судоустрій та статус суддів» від 02 червня 2016 р.: 1) пункт 2 статті 83 викласти в такій редакції: «2. Критеріями кваліфікаційного оцінювання є: 1) професійна компетентність; 2) мотиваційно-психологічна, комунікаційно-когнітивна компетентність; 3) професійна етика та доброчесність.»; 2) абзац 1 пункту 2 статті 107 викласти в такій редакції: «Дисциплінарна скарга подається в електронній формі через офіційний веб-сайт Вищої ради правосуддя. Вища рада правосуддя забезпечує відображення стадії перевірки дисциплінарної скарги, дисциплінарного провадження, оскарження рішення дисциплінарної палати на веб-сайті Вищої ради правосуддя в режимі реального часу (до 24 години доби, наступної за днем прийняття відповідного рішення чи вчинення відповідної дії.»; 3) абзац 6 пункту 2 статті 107 викласти в такій редакції: «Дисциплінарна скарга підписується скаржником із використанням кваліфікованого електронного підпису.»; 4) пункт 8 статті 107 доповнити абзацом 2 такого змісту: «Не допускається подання однією особою протягом одного календарного року більше ніж однієї дисциплінарної скарги на одного і того ж суддю, а також сукупно більше трьох скарг від однієї особи на будь-якого суддю судів України. Після переходу до он-лайн режиму подання скарги система повинна автоматично фіксувати дату подання скарг та суддю, якого вона стосується. Відповідно перевищення квот подання скарги унеможливорює її наступне подання протягом визначеного періоду.»; 5) пункт 9 статті 109 доповнити підпунктами 8, 9 такого змісту: «8) суддя прийняв рішення (в колегії чи

одноособово), скасоване в апеляційному чи касаційному порядку, яким третім особам заподіяно матеріальної шкоди (реальних збитків) в розмірі, що перевищує 500 000 гривень.»; «9) суддя прийняв рішення (в колегії чи одноособово), скасоване в апеляційному чи касаційному порядку, яким обмежена фізична свобода, недоторканність особи, та під час виконання якого (перебування особи в місцях примусового утримання) заподіяна смерть чи тяжкі фізичні ушкодження особі.»; 6) пункт 10 статті 109 викласти в такій редакції: «10. Дисциплінарне стягнення до судді застосовується не пізніше п'яти років із дня вчинення проступку без урахування часу тимчасової непрацездатності або перебування судді у відпустці чи здійснення відповідного дисциплінарного провадження, оскарження рішень дисциплінарних органів.»;

– у Законі України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 р.: 1) пункт 2 статті 43 доповнити реченням 2 такого змісту: «Попередня перевірка дисциплінарної скарги здійснюється доповідачем протягом тридцяти днів з дати подання дисциплінарної скарги.»; 2) пункт 1 статті 46 доповнити реченням 2 такого змісту: «Рішення ухвалюється протягом тридцяти днів з дати отримання дисциплінарною палатою висновку доповідача.»; 3) пункт 1 статті 52 доповнити підпунктом 5 такого змісту: «5) неоднакове застосування одних і тих же норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом рішень у подібних правовідносинах.»; 4) пункт 3 статті 55 викласти в такій редакції: «3. Вища рада правосуддя зупиняє розгляд питання про звільнення судді з посади з підстав, визначених пунктами 1 та 4 частини шостої статті 126 Конституції України, на час розгляду скарги або заяви, наслідком якої може бути звільнення судді з посади з підстав, визначених пунктами 2, 3, 6 частини шостої статті 126 Конституції України.»;

– у межах локальної нормотворчості: 1) в локальному акті Вищої ради правосуддя передбачити правила пріоритету скарг, дотримання загального принципу «чим раніше отримана скарга, тим раніше вона має бути розглянута». З даного принципу допустимий вичерпний перелік винятків, зокрема мають бути пріоритетними скарги щодо суддів, на яких протягом останнього року вже подавалися дисциплінарні скарги, або скарги на суддів, які подали заяви про звільнення за власним бажанням чи у відставку; 2) в локальному акті Вищої кваліфікаційної комісії суддів (порядку, методиці кваліфікаційного оцінювання) сформулювати нормативні дефініції понять «суддівська етика», «добročесність», стандарти їх дотримання; запровадити та деталізувати стандарт балансу ймовірностей на підставі припущення протиправної поведінки – юридичний факт недобročесності має місце, якщо не доведено протилежне; тягар доведення (спростування припущення) лежить на особі, яка оцінюється.

У середньостроковій (довгостроковій) перспективі пропонуємо:

– змінити порядок формування персонального складу органів суддівського врядування. З метою збереження суддівської більшості як засади незалежності суду квоту з'їзду суддів на призначення членів цих органів, а також статус члена Вищої ради правосуддя для Голови Верховного Суду (за посадою) корегувати недоречно. Також доцільно залишити квоту всеукраїнської

конференції прокурорів, адже прокурори підпадають під контроль Вищої ради правосуддя. Стосовно всіх інших суб'єктів контролю – замінити їх на представників з числа осіб, які не є суддями або суддями у відставці, що обираються за результатами відкритого конкурсу з числа осіб, кандидатури яких подані міжнародними або всеукраїнськими громадськими організаціями, предмет діяльності яких стосується питань правосуддя, судоустрою, та/або боротьби з корупцією. Функція призначення матиме технічний характер, реалізовуватиметься Головою Державної судової адміністрації України, без можливості власного корегування результатів конкурсу;

– передбачити для кандидатів на посаду судді обов'язкове проходження психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа, що буде частиною кваліфікаційного іспиту, що проводиться з метою виявлення можливих правопорушень особи, вчинених у минулому. В локальному акті органу суддівського врядування, під час визначення співвідношення результатів дослідження із застосуванням поліграфа та відповідності кандидата критеріям кваліфікаційного оцінювання, доцільно запровадити кореляцію його результатів на нарахування балів кандидату за підсумками кваліфікаційного іспиту. Тобто негативні результати дослідження (високий ступінь ймовірності надання неправдивих даних щодо мотивації роботи, співпраці з іноземними державами, корупції, інших правопорушень у минулому) повинні зумовлювати мінімальний обсяг балів у межах певної шкали за відповідними критеріями, незалежно від того, які показники були сформовані за результатами безпосередньо тестування;

– запровадити виборність суддів як шлях до формування, розвитку громадянської свідомості, аналітичного мислення, зацікавленості в державотворчих процесах у країні за умови дотримання низки передумов. По-перше, ця зміна можлива в межах комплексного реформування судової системи в частині запровадження мирової юстиції – вирішення незначних спорів на місцевому рівні мировими суддями. По-друге, застосування процедури обрання тільки до мирових суддів, при цьому критерій юридичної освіти у кандидата не є обов'язковим. По-третє, обмеження агітації кандидатів лише зустрічами з виборцями та поширенням друкованих неперіодичних матеріалів; обмеження фінансових витрат на виборчу компанію. По-четверте, обмежені територіальні рамки судової дільниці, де працює суддя, певною кількістю населення (не більше 20 тисяч осіб). По-п'яте, механізм відкликання з посади може бути реалізований громадянами лише шляхом необрання на наступний термін (зниження ризику впливу на незалежність судді).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографія:

1. Нестор Н. В. Адміністративно-правові засади здійснення контролю за діяльністю судів (суддів) в Україні: монографія / за заг. ред. О. М. Музичука. Харків : ФОП Панов А. М., 2019. 492 с.

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Нестор Н. В. Класифікація видів контролю за діяльністю суддів (судів) в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 33. Ч. 2. Т. 2. С. 123–127.
3. Нестор Н. В. Об'єкт контролю за діяльністю суддів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 34. Ч. 2. Т. 3. С. 122–128.
4. Нестор Н. В. Значення судової влади в процесі побудови правової держави та громадянського суспільства в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Вип. 40. Т. 3. С. 184–189.
5. Нестор Н. В. Щодо визначення поняття та змісту судової влади: теоретичні аспекти. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1 (16). Т. 2. С. 29–32.
6. Нестор Н. В. Проблемні питання тлумачення категорії «інтереси суспільства» під час судового провадження на підставі угоди про примирення. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 225–232.
7. Нестор Н. В. Історичні аспекти розвитку системи контролю та нагляду за роботою суду та суддів за часів княжої доби. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 2. Т. 2. С. 123–126.
8. Нестор Н. В. Кримінальне провадження на підставі угоди про примирення: актуальні питання судової практики та проблеми вдосконалення законодавства. *Судова та слідча практика в Україні*. 2017. Вип. 5. С. 49–58.
9. Нестор Н. В. Вища рада правосуддя як суб'єкт самоврядного контролю за діяльністю суддів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 3. Т. 2. С. 123–130.
10. Нестор Н. В. Поняття та види суб'єктів контролю за діяльністю суддів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2018. Вип. 50. Т. 3. С. 150–154.
11. Нестор Н. В. Принципи контролю за діяльністю суду (суддів). *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1. Т. 3. С. 121–125.
12. Нестор Н. В. Проблемні аспекти законодавчого забезпечення гарантій незалежності судового експерта. *Криміналістика і судова експертиза*. 2018. Вип. 63. Ч. 1. С. 36–41.
13. Нестор Н. В. Перевірка як адміністративна форма контролю за суддями та процедури її здійснення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 2. С. 123–129.
14. Нестор Н. В. Теоретичні характеристики предметної направленості заходів контролю та нагляду за суддями в Україні. *Європейські перспективи*. 2019. № 3. С. 29–33.
15. Нестор Н. В. Нормотворчість, експертиза, моніторинг як адміністративні форми контролю та процедури їх здійснення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 3. С. 143–150.

16. Нестор Н. В. Поняття громадського контролю за діяльністю суддів та система суб'єктів його здійснення. *Форум права*. 2019. № 3. С. 134–140.
17. Нестор Н. В. Система адміністративних заходів громадського контролю за суддями в Україні. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2019. № 2. (8). С. 38–45.
18. Нестор Н. В. Проблемні питання юридичного механізму контрольно-наглядової діяльності за судовою владою. *Наше право*. 2019. № 3. С. 123–131.
19. Нестор Н. В. Оптимізація критеріїв оцінювання під час здійснення контролю за діяльністю судів (суддів). *Вісник Маріупольського державного університету. Серія «Право»*. 2019. № 2. С. 134–142.
20. Нестор Н. В. Співвідношення державного контролю та незалежних засад функціонування судової влади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 4. С. 111–118.
21. Нестор Н. В. Поняття стандартизації судово-експертної діяльності. *Криміналістика і судова експертиза*. 2019. Вип. 64. С. 68–77.
22. Нестор Н. В. Оптимізація критеріїв оцінювання під час здійснення контролю Вищою радою правосуддя за діяльністю судів (суддів). *Право UA*. 2019. № 3. С. 125–132.

Статті у зарубіжних періодичних наукових виданнях:

23. Нестор Н. В. Цели (задачи) контроля за деятельностью судов (судей) в Украине. *Право и политика*. 2017. № 4. С. 28–31. (Кыргызская Республика)
24. Нестор Н. В. Особенности контроля как способа обеспечения законности в деятельности судебных органов Украины. *Право и закон*. 2018. № 3. С. 31–33. (Кыргызская Республика)
25. Нестор Н. В. Пределы контроля за деятельностью судей (судов) в Украине. *Верховенство права*. 2019. № 2. С. 206–210.
26. Нестор Н. В. Участие международных организаций и других субъектов международного права в процессе контроля за деятельностью судей. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 4. Р. 24–29. (Словацкая Республика)
27. Нестор Н. В. Опыт осуществления контроля за деятельностью судов (судей) постсоветских стран и возможности его использования в Украине. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2019. № 4 (38) С. 78–81.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

28. Нестор Н. В. Адміністративні форми та процедури здійснення контролю за діяльністю суддів. *Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку* : міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 5–6 серп. 2016 р.). – Х. : Східноукр. наук. юрид. орг., 2016. С. 78–81.

29. Нестор Н. В. Обмеження державного впливу на правовідносини, які стосуються суддів або в яких останні беруть участь. *Чинники розвитку юридичних наук у XXI столітті* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 4–5 листоп. 2016 р.). – Дніпро : ГО «Правовий світ», 2016. С. 92–95.

30. Нестор Н. В. Правове підґрунтя для застосування медіації в Україні. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 17–18 лют. 2017 р.). Ужгород, 2017. С. 180–183.

31. Нестор Н. В. Предмет контролю за діяльністю суддів. *Сутність та значення впливу законодавства на розвиток суспільних відносин* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса 10–11 берез. 2017 р.) – Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2017. С. 107–111.

32. Нестор Н. В. Система суб'єктів контролю за діяльністю суддів (судів) в Україні. *Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 16–17 черв. 2017 р.). – Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2017. С. 34–37.

33. Нестор Н. В. Можливості медіації на стадії виконання покарань. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, крізь призму правових реформ* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.). Київ, 2017. С. 281–283.

34. Нестор Н. В. Самоврядний контроль за діяльністю суддів. *Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 14–15 верес. 2018 р.). – Львів : Західноукр. орг. «Центр правничих ініціатив», 2018. С. 78–85.

35. Нестор Н. В. Система міжнародних суб'єктів контролю за судовою сферою України та напрямки реалізації їх управлінських повноважень. *Актуальні проблеми законодавства України: пріоритетні напрями його вдосконалення* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса 12–13 жовт. 2018 р.). – Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2018. С. 76–81.

36. Нестор Н. В. Історичний розвиток системи контролю та нагляду за роботою судів (суддів) в Україні. *Права людини та проблеми організації і функціонування публічної адміністрації в умовах становлення громадянського суспільства в Україні* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 26–27 квіт. 2019 р.). Запоріжжя : Запоріз. міська громад. орг. «Істина», 2019. С. 157–160.

37. Нестор Н. В. Перспективні напрямки вдосконалення національного адміністративного законодавства, яке регламентує контроль за діяльністю судів (суддів). *Правові механізми забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина, інтересів суспільства та держави* : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Харків, 14 черв. 2019 р.) ; Наук.-дослід. ін-т публ. політики та соц. наук. Харків : НДІ ППСН, 2019. С. 107–112.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

38. Нестор Н. В. Запровадження медіації в кримінальному процесі України: проблеми теорії та практики: монографія. Київ : Правова єдність, 2018. 182 с.

39. Нестор Н. В. Кримінальне провадження на підставі угоди про примирення: правова регламентація та практика застосування. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування*: колективна монографія. Одеса, 2018. С. 1025–1049.

40. Нестор Н. В. Закон України «Про судоустрій і статус суддів»: наук.-практ. коментар / КНУ ім. Тараса Шевченка ; за заг. ред. М. А. Погорецького, О. З. Хотинської-Нор, О. Г. Яновської ; авт. кол. Н. В. Нестор та ін. Київ. 2019. 1179 с.

41. Нестор Н. В. До питання удосконалення кримінального та кримінального процесуального законодавства України для боротьби з насильством стосовно жінок та домашнім насильством. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 4. С. 41–48.

42. Нестор Н. В. Правове регулювання кримінальних проступків: ретроспективний аналіз. *Приватне та публічне право*. 2017. № 3. С. 129–134.

43. Нестор Н. В. Спрощене кримінальне провадження щодо кримінальних проступків: вітчизняний та міжнародно-правовий аспекти. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 64–70.

44. Нестор Н. В. Рецепція української судової експертизи у засобах масової інформації на етапі її становлення. *Криміналістика і судова експертиза*. 2019. Вип. 64. С. 883–892.

45. Актуальні питання стандартизації судово-експертного забезпечення правосуддя в Україні. Перспективи розвитку: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присв. 105-річчю судової експертизи в Україні та 95-річчю з дня народження академіка М. Я. Сегая (м. Київ, 4–5 лип. 2018 р.) / за заг. ред. О. Г. Рувіна ; уклад. Нестор Н. В., Полтавський А. О., Юдіна О. В., Форіс Ю. Б. Київ : КНДІСЕ Мін'юст України, 2018. 268 с.

АНОТАЦІЯ

Нестор Н. В. Адміністративно-правові засади здійснення контролю за діяльністю судів (суддів) в Україні. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право (081 – Право). – Сумський державний університет. – Суми, 2019.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми, яка полягає у визначенні сутності та розкритті особливостей адміністративно-правового забезпечення контролю за діяльністю судів (суддів) в Україні та опрацюванні на цій основі відповідної концепції.

Уточнено правовий статус судів у системі державних органів та розкрито особливості їх діяльності як об'єкта контролю. Визначено особливості контролю як способу забезпечення законності в діяльності судів (суддів). Охарактеризовано систему принципів контролю діяльності судів (суддів) та його правові засади, місце серед них адміністративно-правового регулювання. Встановлено завдання та функції контролю за діяльністю судів (суддів), його предмет та межі, систему суб'єктів, які його здійснюють, адміністративні форми та методи контролю за діяльністю судів (суддів). Узагальнено особливості адміністративних процедур контролю за діяльністю судів (суддів). Запропоновано класифікацію контролю за діяльністю судів (суддів). Охарактеризовано зарубіжний досвід контролю за діяльністю судів (суддів), запропоновано можливості його використання в Україні. Визначено перспективні напрямки вдосконалення адміністративного законодавства, яке регламентує контроль за діяльністю судів (суддів). Систематизовано критерії оцінювання ефективності контролю за діяльністю судів (суддів). Охарактеризовано організаційні засади контролю за діяльністю судів (суддів).

Ключові слова: контроль, нагляд, суд, суддя, правовий статус, судова влада, адміністративні форми та процедури, критерії оцінювання, адміністративно-правове регулювання, завдання та функції, зарубіжний досвід, забезпечення законності.

АННОТАЦИЯ

Нестор Н. В. Административно-правовые основы осуществления контроля за деятельностью судов (судей) в Украине. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право (081 – Право). – Сумской государственной университет. – Сумы, 2019.

В диссертации приведено теоретическое обобщение и новое решение научной проблемы, которая заключается в определении сущности и раскрытии особенностей административно-правового обеспечения контроля за деятельностью судов (судей) в Украине и разработке на этой основе соответствующей концепции.

Исследуются теоретико-методологические основы осуществления контрольно-надзорной деятельности в сфере правосудия. В частности, акцентируется внимание на месте и значении судебной власти в процессе построения правового государства и гражданского общества в Украине, понятии, признаках и особенностях контроля как способа обеспечения законности в деятельности судебных органов, целях, задачах и принципах такого контроля. Интересным является выделение ряда типов контроля за судом, которые имели место на различных этапах развития украинских земель, в связи с чем предлагается классификация исторических этапов развития на основе превалирования определенных типов контроля.

При изучении административно-правового механизма организации и

содержания контроля за деятельностью судов (судей) анализируются структура и границы этого контроля, объем возможного и допустимого управленческого воздействия третьих лиц на суд и судей. Определяются и классифицируются перечень субъектов контроля за деятельностью судей, объекта и предмета контроля. Предлагается авторский подход к системе административных форм контроля, выделяются процедуры его осуществления в рамках каждой из выделенных форм (проверка, оценка, корректировка персонального состава судейского корпуса, органов судейского управления и судейского самоуправления, руководства суда и Государственной судебной администрации Украины, нормотворчество, экспертиза, наблюдение (мониторинг, анализ)).

При рассмотрении вариантов реализации управленческой компетенции различных субъектов влияния подробно изучены возможности государственного, самоуправленческого, общественного, международного контроля в судебной сфере. С учетом необходимости соблюдения принципа независимости суда выделяется ряд ограничений государственного влияния на правовые отношения, касающиеся судов или в которых участвуют судьи. Подробное внимание сосредотачивается на управленческом влиянии Высшего совета правосудия и Высшей квалификационной комиссии судей, учитывая определяющий (часто – исключительный) характер их административной компетенции в отношениях контроля за судами и судьями, особенностях самоуправленческого контроля. Уместно выделен ряд направлений участия общественных организаций и субъектов международного права в процессе контроля за деятельностью судей в Украине.

Также осуществляется сравнительно-правовое исследование украинского и зарубежного специального законодательства, посвященного вопросам контроля в сфере суда и судоустройства; выделяются перспективные направления имплементации позитивного зарубежного опыта правового регулирования в отечественное нормативное поле. Установлено, что административно-правовое регулирование вопроса содержит значительное количество шероховатостей и противоречий, в связи с чем классифицируются и систематизируются проблемы юридического механизма контрольно-надзорной деятельности. Для их устранения предлагается ряд новых научных и научно-практических положений, изменений в действующие (проекты) нормативно-правовых и локальных актов. Отдельный акцент в данном контексте сделан относительно путей оптимизации критериев оценки работы органов судейского управления и непосредственно судей (кандидатов на должность судьи).

Ключевые слова: контроль, надзор, суд, судья, правовой статус, судебная власть, административные формы и процедуры, критерии оценки, административно-правовое регулирование, задачи и функции, зарубежный опыт, обеспечение законности.

SUMMARY

Nestor N. V. Administrative and Legal Principles of Carrying out Control over the Activities of Courts (Judges) in Ukraine. – *Qualifying scientific work as the manuscript.*

The thesis for a doctoral degree by the specialty 12.00.07 – administrative law and procedure; financial law; informational law (081 – Jurisprudence). – Sumy State University. – Sumy, 2019.

The author of the dissertation has presented theoretical generalization and a new solution to the scientific problem, which consists in determining the essence and revealing the features of administrative and legal provision of control over the activities of courts (judges) in Ukraine and elaborating an appropriate concept on this basis.

The legal status of the courts in the system of state agencies has been clarified and the peculiarities of their activity as an object of control have been revealed. The features of control as a way of ensuring rule of law in the activity of courts (judges) have been determined. The system of principles of control over the activities of courts (judges) and its legal principles, the place of administrative and legal regulation among them have been characterized. The author has established the tasks and functions of control over the activities of courts (judges), its subject matter and boundaries, the system of subjects exercising it, administrative forms and methods of control over the activities of courts (judges). The features of administrative procedures of control over the activities of courts (judges) have been generalized. The classification of control over the activities of courts (judges) has been suggested. International experience of control over the activities of courts (judges) has been characterized; the possibilities of its application in Ukraine have been offered. The perspective directions for improving administrative legislation regulating control over the activities of courts (judges) have been determined. The criteria for evaluating the effectiveness of control over the activities of courts (judges) have been systematized. The organizational principles of control over the activities of courts (judges) have been characterized.

Key words: control, supervision, court, a judge, legal status, judicial power, administrative forms and procedures, assessment criteria, administrative and legal regulation, tasks and functions, international experience, ensuring rule of law.

Підп. до друку 25.09.2019 р. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний. Обл.-вид. арк. 1,9. Ум.-друк. Арк. 2,3.
Тираж 100 пр. Вид. №204/19.
Віддруковано у видавництві «Ярославна», 40030, Суми, вул. Горького, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
серія ДК №332 від 09.02.2001 р., видане Державним Комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України.

